

Avrupa Birliği tarafından desteklenmiştir.

Semtlerle Şehrin Hafıza Katmanları: Şişli

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ
STCM
SİVİL TOPLUM ÇALIŞMALARI MERKEZİ

KARAKUTU

Avrupa Birliği tarafından desteklenmiştir.

Karakutu Derneği şehrin Hafıza Katmanları: şişli Seminer Dizisi Konuşmaları

Yayına hazırlayanlar

Umut Azak, Seval Glen, Hazal Sıla şahin

Editör

Yavuz Türk

Tasarım

Zeynep Aslan

İstanbul, Mart 2022

Avrupa Birliği tarafından desteklenmiştir.

"Bu alışma Go For Youth Projesi kapsamında Avrupa Birliği'nin finansal desteği ile hazırlanmıştır. İçeriğin sorumluluğu tamamıyla Karakutu Derneği'ne aittir ve Gençlik rgtleri Forumu ya da AB'nin görüşlerini yansıtmemaktadır."

Avrupa Birliği tarafından desteklenmiştir.

Semtlerle Şehrin Hafıza Katmanları: Şişli

1. Bölüm: Şişli'nin Hafıza Rotaları

Sevan Değirmenciyan / Yeni Kentin Sakinleri: Şişli'de Ermeniler	4
Şişli Çarkı / Şişli'de LGBTİ+'ların Hafıza Mekânları	11
Şükrü Aslan / Şişli'de Sanayi, Gecekondu ve Toplumsal Mücadeleler	15

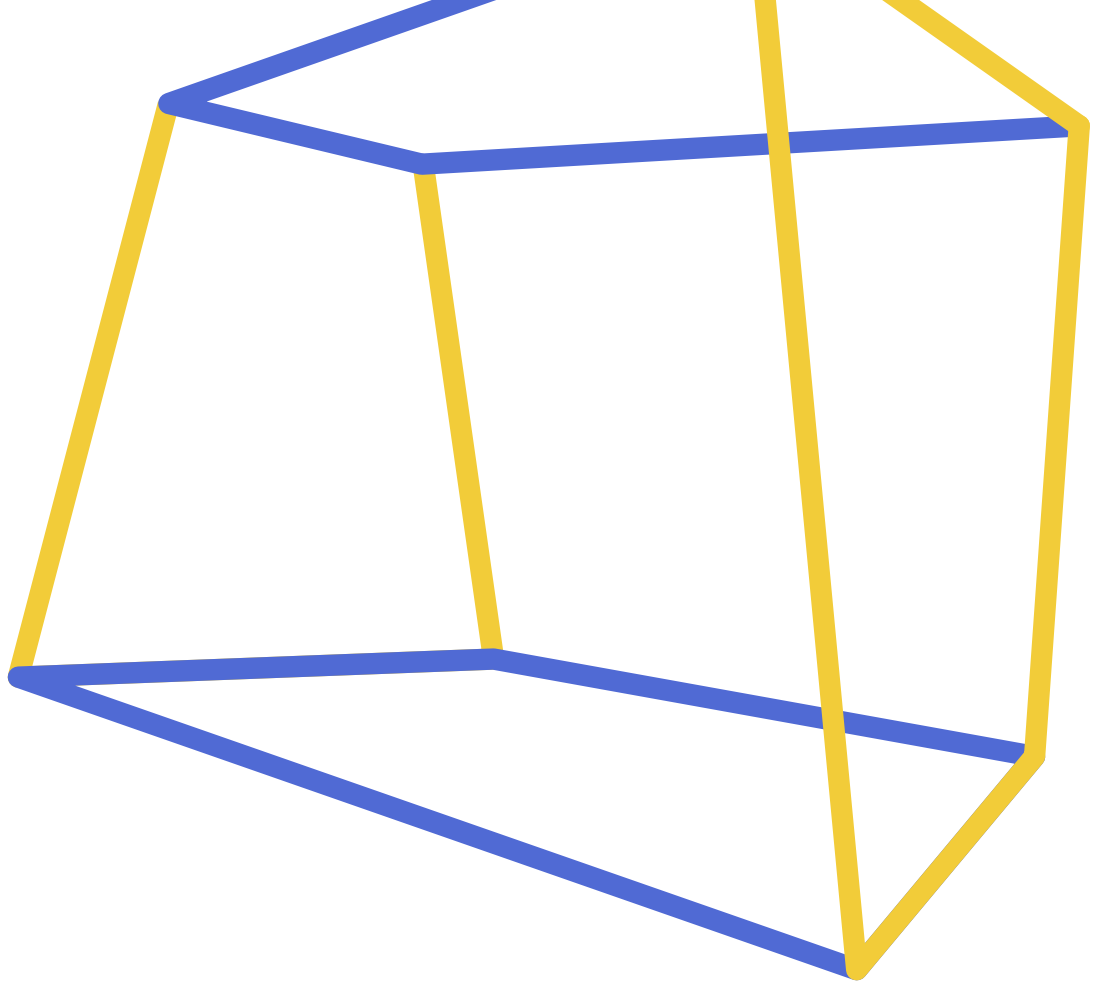
2. Bölüm: Şişli'de Bir Mahalle: Tatavla/Kurtuluş

Hüseyin Irmak / Tatavla'dan Kurtuluş'a	24
Naz Vardar / Dönüşen Şehrin Dönüşen Eğlencesi: Osmanlı'dan Günümüze İstanbul'da Karnavallar	27

3. Bölüm: Şişli Hafızasının İzini Süren Diğer Alternatif Sivil Toplum Girişimleri

Karakutu Derneği Hafıza Yürüyüşleri	35
Bellek Şişli	36
23,5 Hrant Dink Hafıza Mekânı	37
Birzamanlar Galeri / Yayıncılık	38

İçinde-
kiler

Şişli'nin Hafıza Rotaları

**Birinci
Bölüm**

Yeni Kentin Sakinleri: Şişli'de Ermeniler¹

Sevan Değirmenciyan

Şişli, özellikle Kurtuluş, Ermenilerin en yoğun olarak yaşadıkları bölge olarak bilinir. Doğrudur da, Kurtuluş özelinde 7-8 bin Ermeni'nin yaşadığından bahsedilir. Birkaç Ermeni kurumunun da bulunduğu Şişli bölgesinin farklı mahallelerinde Ermenilere rastlamak mümkün. Buna rağmen aslında Şişli çok yeni bir yerleşim Ermeniler için. O yüzden, uzun bir tarihi olan bir semt değil aslında. Ve kanlı canlı, yaşayan Ermeniler gelmeden, ilk önce ölü Ermeniler gelmiştir Şişli'ye. Çünkü Ermenilere ait Pangaltı Mezarlığı, ki kentin o dönem en büyük Ermeni mezarlığı olarak bilinirdi, burada, Şişli'deydi.

Bugünün Şişli'sinde, Yedikuyular Caddesi, Gezi Parkı'nın karşı tarafında olan alanı kaplayan Ermeni mezarlığı, ilk Ermeni yerleşimidir desek yanlış olmaz sanırım. XVII. asrın önemli simalarından, tarihçi ve yazar Eramya Kömürcüyan İstanbul'u geziyor ve Beyoğlu'nu gezdikten sonra şehrin en uç noktasına gelip Pangaltı Mezarlığı'ndan bahsetmeye başlıyor. Manzarasının çok güzel olduğundan, Boğaziçi'ni gördüğünden, Fenerbahçe'ye kadar buradan manzarayı seyredebileceğimizden bahsettikten sonra, buradan öteye bir şey yoktur deyip, başka tarafları gezmeye devam ediyor. Bu mezarlığın tesis tarihi kesin değil. Muhtemelen İstanbul'daki ilk Ermeni kilisesi olarak kabul edilen Galata'daki Surp Sarkis, ki yeri belli değil, veya bugün hâlâ 1960'larda inşa edilen yeni binasıyla ayakta olan Galata'daki S. Krikor Lusavoriç Kiliseleri bölgedeki Ermeni mevcudiyetinin birer nişanesi olarak algılanabilir. Pangaltı Ermeni Mezarlığı'ndan bahsedilirken, XIII.-XIV. yüzyıllara kadar götürülebilen bir geçmişe sahip. Galata ve Beyoğlu Ermenilerinin oraya gömüldüğü, daha çok Ermenistan'dan buraya gelen gurbetçilerin oraya gömüldüğünü belirtiyor kaynaklar. Latin ve Rum mezarlıkları da varmış, fakat bugün yerleri dahi belli değil. Ancak Ermenilerin 1930'lara kadar orada bir mezarlığı olduğunu

biliyoruz. Orada çok ünlü gömüler var. Bunların en önemlisi, Ermeni Kilisesi'nin başında bulunan Katolikos Çulfaalı Hagop (1598-1680). Kendisi, İstanbul'a aslında Ermenistan'ın kurtuluşu için yollanmış bir heyetin başı olarak geliyor. Buradan Avrupa'ya geçeceklerdi. Yaşlılıktan dolayı vefat ediyor ve Pangaltı Mezarlığı'na gömülüyor. Pangaltı Mezarlığı'na gömülürken, karşıdaki kışladan –orada kışla da vardı– askerler mezarın üstünde bir ışık görüyor. Bu ışığın görüldüğü

Şişli Ermeni Mezarlığı'ndan bir mezar taşı

rivayet edildikten sonra orada bir azizin, önemli bir insanın olduğunu düşünüp, mezarın üzerine bir kandil koyarlar. Ve o kandil bugüne kadar mezarın üzerinde. Mezar ise mezarlık yıkıldıktan sonra taşındığı Beyoğlu Üç Horan Kilisesi'nin avlusunda. Bugün bile çok önemli bir adak yeri. Kolera salgınından dolayı 1865'ten sonra Pangaltı Mezarlığı'na gömü yapılmıyor. Mezarlık, Ermenilerin yoğun, fakat ölü olarak yaşadıkları Şişli'nin diğer ucundaki Şişli Ermeni Mezarlığı'na taşınıyor. Fakat Pangaltı Mezarlığı, 1865'ten sonra hem yöneticiler hem Ermeniler tarafından devamlı, mütemadiyen talan edilen bir arazi haline geliyor. Oranın taşlarının Tarlabaşında görüldüğü, Üç Horan Kilisesi'nin

Kolera salgınından dolayı 1865'ten sonra Pangaltı Mezarlığı'na gömü yapılmıyor.

¹ Bu yazı, Karakutu Derneği tarafından düzenlenen "Şehrin Hafıza Katmanları: Şişli" semineri kapsamında yapılan konuşmanın deşifre edilmiş halidir.

yapımında kullanıldığı biliniyor. Yani insanlar orayı bir şekilde talan etmiş. Ve bu talan edenlere XIX. yüzyıl ortalarında Katolik Ermeniler de katılıyor. Ermeni Katolik ve Ermeni kadim kilisesi arasındaki tartışmalardan sonra onlar Pangaltı Mezarlığı'ndaki kendi mezar taşlarını alıp tam karşıda bulunan Surp Agop Mezarlığı'na, Surp Agop Hastanesi'ne götürüyor ve orada sergilemeye başlıyorlar. Ermeniler Pangaltı Mezarlığı'nın devlet ve Ermeniler tarafından talanını engellemek amacıyla, "Buraya bir kilise yaparsak en azından insanlar buraya saygı gösterir, böyle işlere girmezler" diyerek oraya bir kilise yapıyorlar. Adı Surp Krikor Lusavoriç olan bu kilise –veya şapel demek daha doğru olur sanırım– bugün Gezi Parkı'nın tam karşısında Divan Oteli'nin bulunduğu alandı aslında. Bu kilise kolera salgınında ölen kişilerin bedenlerini yerleştirmek için bir morg niyetiyle de yapılmış. Öyle izin alınmış ve daha sonra kiliseye çevrilmiş ve bu kilise 1930'lara kadar küçük bir şapel olarak kalmış. İştah kabartan bu alan devamlı göz önünde. Mesela Avusturya-Macaristan İmparatorluğu buraya elçilik yapmak istemiş. Her seferinde mülk sahibi konumundaki Ermeni toplumu reddetmiş. 1913'te İttihat ve Terakki hükümeti yol geçirmek için mezarlığın bir kısmını istimlak etmiş. Karşılığında 11 Osmanlı altını ödemişler. O yol yapıldıktan sonra, Cumhuriyet dönemine gelindiğinde, 1930'larda zaten hemen hemen yok olmuş bir durumdaymış bu mezarlık. Devlet daha sonra tamamen istimlak ediyor orayı. Bugün üzerinde Divan Oteli olmak üzere Radyo Evi'ne kadar olan kısımda yapılaşma başlıyor. Orada bulunan önemli ölümlerden biri de eski patriklerden, hem Kudüs hem İstanbul patriği olmuş Hagop Nalyan. Nalyan'ın ve diğer önemli kişilerin mezarları daha sonra Şişli Mezarlığı'na naklediliyor.

Pangaltı Mezarlığı'nın karşısında bugün artık var mı yok mu belli olmayan Ermeni Katolik toplumuna ait Surp Agop Hastanesi vardı. Hastanenin temelleri 1832'de atılmış. 1836'da da yeni bir bina yapılmış. Hem fakirler hem yaşlılar için açılmış bir hastaneyken, kolera salgınından dolayı özellikle, daha sonra hastane işlevi de görmeye başlamış. Bugüne sadece Elmadağ Caddesi üzerinde bulunan

kısmın kalmış olduğu Akaretler Sıra Evleri var. Bugün bir inşaat orası, biliyorsunuz. Aslında hastanenin ön tarafında, yol olan kısımda da evler olduğunu, her birinin üzerinde ise ev yaptırmış olan hayırseverin adının kazılı olduğunu okuyoruz. Örneğin; Azaryan, Köçeyan vs. tarafından yapılmıştır diye küçük kitabeler. Hatta etnomüzikolog Rahip Gomidas, XX. yüzyılın başlarında İstanbul'da bulunduğu dönemde arkadaşı Vanlı ressam Panos Terlemezyan'la o evlerden birinde ikamet etmiş.

Gezimizin bu bölümünü şöyle kapatayım: Az önce bahsettiğim, mezarlık içinde yapılmış Surp Lusavoriç Kilisesi'nin bir de korusu vardı. Bu koro, kilise yıkıldıktan sonra, Taksim'de bulunan Esayan Okulu'nun içindeki Surp Harutyun Kilisesi'ne geçmiş ve bugüne kadar da çalışmalarına orada devam etmektedir. Önemli bir gençlik korosudur. Ben de çocukluğumda, babamla beraber orada ilahi söylemiş, koro çalışmalarına katılmışımdır.

1913'te İttihat ve Terakki hükümeti yol geçirmek için mezarlığın bir kısmını istimlak etmiş. Karşılığında 11 Osmanlı altını ödemişler. O yol yapıldıktan sonra, Cumhuriyet dönemine gelindiğinde, 1930'larda zaten hemen hemen yok olmuş bir durumdaymış bu mezarlık.

Surp Agop Hastanesi'nin yan sokağından girdiğimizde, Çayır Sokak'ta, bir fakir perver kadınlar okulu varmış. Ermeni Katolik kadınlar bu okula özen göstermiş. Daha ileride, yolun devamında, Cedide Sokak, ki daha sonra Çimen, bugün Papa Roncalli Sokak oldu, Anarad Hıçutyun Rahibelerine ait bir okul tesis edilecekti. Bu okul 1990'lara kadar faaldi. Bir süre atıl kaldıktan sonra Hrant Dink Vakfı orayı kiraladı ve yeniledi. Bugün Hrant Dink Vakfı ve Agos gazetesi orada çalışmalarını sürdürüyor. Bu bölgede Pakraduni adı altında bir ticaret pazar okulu olduğu da kaynaklarda yazılı, fakat nerede olduğu belli değil.

Yolun karşı tarafında, Viyana Mikhitarist Rahiplerin Mikhitarist Okulu var. Mikhitarist Ruhban Topluluğu hakkında bir iki kelam

etmek gerekir diye düşünüyorum. Mikhitaristler, XVIII. yüzyıl başında, 1701'de, İstanbul'da Ermeni Katolik bir rahip olan Sivaslı Mikhitar tarafından kurulmuş bir kongregasyon, yani bir rahipler topluluğu. İstanbul'da kuruluyor, fakat Katolik oldukları için baskı görüyorlar ve buradan Mora Yarımadası'na, oradan da Venedik'te bulunan Aziz Lazar adasına yerleşiyor. Daha sonra bazı rahipler Venedik'ten ayrılıp Trieste'ye (Avusturya-Macaristan'a ait o dönemde sanırım), oradan da XIX. yüzyıl başında nihai olarak Viyana'ya geçiyor. Rahipler Aziz Lazar'ı epey genişletiyor, büyütüyor, orada bir matbaa kuruyorlar. Avrupa'nın göbeğinde bir Ermenistan olarak niteliyoruz Venedik ve Viyana manastırlarını. Bunlar bir nevi Ermeni oryantalistleri olarak nitelenebilecek bir rahipler topluluğu. Muazzam çalışmalara imza atmışlardır. Ermeni edebi dilinin gelişmesine muazzam katkıları var. Coğrafya, tarih, nümismatik, sanat tarihi vs. onlarla başlamış. Bu rahipler sivil okullar açmak için de büyük çalışmalar yapmışlardır. Napolyon Venedik'i işgal ettiğinde, özel bir beratla Aziz Lazar'ı bir akademi olarak nitelemiş. Mikhitaristler Türkiye'de, Osmanlı'da birçok okul açmışlardır: Trabzon, Aydın, Erzurum, Manisa, İzmir, İstanbul. Hatta İzmir'deki okullarında okuyan öğrencilerden biri de Halit Ziya. Anılarında bu okuldan ne kadar faydalandığını, yabancı diller öğrendiğini, dünya edebiyatına karşı ilgisinin orada başladığını da anlatır.

Pangaltı'na dönecek olursak... Pangaltı'daki bu okul, Mikhitaristlerin Viyana dalına ait. Aslında XIX. yüzyıl başlarında Beyoğlu'nda kurulmuş ve büyüdükçe, öğrenci sayısı arttıkça, o dönem nispeten şehir dışında bulunan Pangaltı'da daha büyük bir yer almışlar. Okulun girişi Süleyman Nazif Sokak'ta. Halaskargazi Caddesi üzerinde, çocukluğumuzda Gençler Mağazası vardı, sonra LC Waikiki oldu. Daha eskilerde Şahan'ın Kahvesi varmış. Yanında İnci Sineması... İşte tüm o bölge, olduğu gibi, arka ve yan sokak, Süleyman Nazif Sokak da içinde olmak üzere Mikhitarist rahiplerine ait. Okul da orada, halen faal. Ünlü Ermeni karikatürist Sarukhan, fotoğrafçı Ara Güler, yazar Zahrad, Rober Haddecian gibi birçok ünlü kişi yetişmiş. Onlardan biri de Türkiye toplumu tarafından

da çok iyi tanınan ve sevilen Ferdi Özbeğen. Özbeğen'in annesi Ermeni olduğu için ve o dönem de Pangaltı'da yaşadığı için kısa bir süre Mikhitarist Okulu'na devam etmiş. Okul 1865'ten beri Pangaltı'da. İçinde, Anarat Hıçutyun adında bir şapel var.

Okuldan çıkalım ve Ergenekon Caddesi'ne doğru gidelim. Cadde üzerinde Latin Katolik Mezarlığı var. Bugün "Telefoncular Sokağı" diyorlar. Orasının Ermenilerle ne alakası var diyebilirsiniz. Orada gördüğümüz en önemli Ermeni Sırpuhi Düşap; ilk Ermeni kadın romancı, kadın hareketinin en önemli temsilcilerinden. Soyadı Vahanyan. Fransız orkestra şefi Paul Düşap'la evlendiği için buraya gömülmüş. Beyoğlu'nda ikamet ediyordu. Cenaze töreni Santa Maria Kilisesi'nde -Beyoğlu'nda "Merdivenli Kilise" olarak bilinen- yapılmış ve daha sonra kendisini kocasının ve erken yaşta vefat etmiş olan kızının yanına defnetmişler.

Daha ileride, Latin Katolik Mezarlığı'nın karşı tarafında da, Abide-i Hürriyet Caddesi üzerinde, Protestan Mezarlığı var. Orada da Ermeniler var. Protestan Ermenilerin kendilerine ait özel bir mezarlığı olmadığı için buraya defnedilmişler. Onlardan en önemlisi Robert Kolej'in ünlü öğretmenlerinden Prof. Hagopos Cecizyan.

Avrupa'nın göbeğinde bir Ermenistan olarak niteliyoruz Venedik ve Viyana manastırlarını. Bunlar bir nevi Ermeni oryantalistleri olarak nitelenebilecek bir rahipler topluluğu. Muazzam çalışmalara imza atmışlardır. Ermeni edebi dilinin gelişmesine muazzam katkıları var.

Daha ileri gidip Karagözyan Okulu'nu bir görelim. İlk kurulduğu 1913 yılında Karagözyan Yetimhanesi idi. Öncesinde Ermenilerin sahip olduğu en önemli yetimhane Yedikule'de, Sırp Pırgıç Hastanesi bünyesindeydi. Okulun banisi olan Dikran Karagözyan, 1896 tarihinde bir Ermeni tarafından dönemin siyasi atmosferinden kaynaklı nedenlerden ötürü katledilmişti. Vasiyeti üzerine 1913 tarihinde Karagözyan Okulu tesis ediliyor. Okul binası hastane olarak inşa edilmiş ve hatta bir süre Rus hastanesi olarak da kullanılmış.

Okulun ilerisinde, Şişli Ermeni Mezarlığı bulunuyor. Yukarıda bahsetmiştim, Pangaltı Mezarlığı'nda 1865'ten sonra definler durdurulduğu için, cenazeler o tarihten sonra Şişli'ye gömülmüş. Çok önemli bölümleri var oranın, aslında müze gibi bir yer. En önemli bölümlerden biri tiyatrocular bölümü. Bugün genişleyip Aydınlar kısmı oldu artık. Dönemin mezarlık müdürü Karnig Adil, tiyatroyu çok seven, tiyatroculara karşı sevgi ve saygı duyan biri. Tiyatrocular da yaşama, hayata önem verdiklerinden olmalı, ölümden sonraya pek önem vermemişler tabii, mezar yeri kaygıları olmamış. Karnig Adil de tiyatroyu çok sevdiği için, bu sanatçıları buraya gömüyor.

Pangaltı Mezarlığı'nda 1865'ten sonra definler durdurulduğu için, cenazeler o tarihten sonra Şişli'ye gömülmüş. Çok önemli bölümleri var oranın, aslında müze gibi bir yer. En önemli bölümlerden biri tiyatrocular bölümü.

Osmanlı tiyatrosunun ileri gelenleri, Türkiye tiyatrosunun da kurucuları olarak nitelenebilecek kişiler, Mardiros Minakyan'dan tutun, Aşot Matatyan'a, Bedros Baltazar'dan modern tiyatronun önemli simalarından, tarihçi Hagop Ayvaz, Misak Toros, Toto Karaca vs. burada. Arkeolog ve heykeltıraş Yervant Osgan burada. Şair Zahrad burada, ki biraz sonra kendisine özel olarak da değineceğim.

Ermeni Yetimhanesi

Doğumunun 100. yılını kutladığımız yazar Zaven Biberyan, yazar Hagop Mintzuri, şair Yeğya Demircibaşyan da burada.

Patrikler ve ruhanilerin gömüldüğü bir kısım da var. Patrikler, Osmanlı döneminde millet başı oldukları için önemli. Ve orası bir panteon gibi. Önemli patrikler ve ruhaniler (önemsizler de var aralarında tabii) hepsi burada. Mesela Vanlı Karekin Sırvantzyants. Gomidas müzikte ne yaptıysa, Karekin Sırvantzyants aynı şeyi edebiyat alanında yapmıştır. Anadolu'yu, özellikle Muş ve Van bölgesini gezmiş, bütün efsaneleri, halk anlatılarını, hikâyelerini toplayıp yayımlamış. Çok ünlü Kürt destanı *Siyabend* ile *Xece*'yi Karekin Sırvantzyants'a borçluyuz. Ermenilerin milli destanı *Sasonlu Davud* (*Sasuntsi Davit*) da ilk olarak Karekin Sırvantzyants tarafından kaleme alınmıştır. Çok genç yaşta, henüz ellili yaşların başında S. Pırgıç Ermeni Hastanesi'nde vefat ediyor ve kendisini Şişli Mezarlığı'na defnediyorlar. 1980 sonrası Ermeni toplumunun en önemli figürlerinden, aynı zamanda patrik de olmuş Mesrob Mutafyan da 2019 tarihinde oraya gömüldü.

Onun tam sırtında Cevahir AVM'nin karşısına gelecek şekilde baktığınızda, yine bir Ermeni mezarlığı var. Orası zaten zamanında şehir dışında kaldığı için mezarlıklar bölgesi. Rum ve Yahudi mezarlıkları da orada. Ermeni Katolik Mezarlığı da çok önemli kişilere ev sahipliği yapıyor. Bir müze gibi aslında ve orayı da

Patrikler ve ruhanilerin gömüldüğü bir kısım da var. Patrikler, Osmanlı döneminde millet başı oldukları için önemli. Ve orası bir panteon gibi. Önemli patrikler ve ruhaniler (önemsizler de var aralarında tabii) hepsi burada.

gezmek büyük bir keyif. Bir tarih var orada. Toplumun bir aynası adeta. İstiklal Marşı'nın derleyeni de olan sanatçı Edgar Manas, XIX. yüzyılın önemli şairlerden Migirdiç Beşiktaşlıyan, tiyatro sanatçısı olan Bedros Atamyan, Kızılay'ın (Hilâl-i Ahmer) kurucularından Dr. Peştemalciyan Paşa burada. Hazine-i Hassa nazırları Mikail Portakal Paşa, Sakızlı Ohannes Paşa buradalar. Azaryan Ailesi mesela... Büyükdere'de bugün Sadberk Hanım Müzesi olarak bilinen Azaryan Yalısı'nın, Gümüşsuyu Asker Hastanesi'nin karşısında bulunan Gümüşsuyu Palas'ın ve nicelerin sahibi Azaryan Ailesi, ki Trablusgarp Savaşı'nda hem İtalyanlara hem Osmanlı'ya silah satmıştır. Muazzam bir zenginliğe sahip tabii. Hatta son ziyaretlerimden birinde, bir şapel şeklinde yapılmış Azaryan aile kabristanının içine girdim. Metal tabutlar yılların baskısıyla parçalanmış. O insanların kemiklerini ve kıyafetlerinden kalan parçaları gördüm. Ermeni Katolik Mezarlığı da maalesef tacize uğruyor her zaman. Sanırım Mecidiyeköy'deki otobüs durakları için tırtıklamışlar biraz, metro çalışmaları için biraz tırtıklanmış. Belki birkaç on yıl sonra o mezarlıklar da artık Pangaltı Mezarlığı gibi tarih olacak...

Kabir tahsis vesikası

Burada artık Şişli'yi bitiriyoruz. Geri dönüp artık ara sokaklara girip Nişantaşı tarafına uzanalım isterseniz. Nişantaşı tarafında, benim de okuduğum (ben okurken Nişantaşı'nda değildi) önemli bir okul olan, İngiliz New School ekolünün Türkiye'de uygulayıcısı olan Hovhannes Hintliyan'ın Yeni Okulu, yani Nor Tbrots buradaydı. Kurucusunun ölümünden sonra Hintliyan Okulu olarak anılmış. Okul Nişantaşı'nda kurulmuş. Heybetli Halil Rifat Paşa Konağı'nda. Benim okuduğum 1980'lerde son kalan özel okuldu. Herhangi bir vakfa ait değildi. 1985 yılında kapandığında Kıracı

Sokak'taydı. Sait Faik'in de bir dönem yaşadığı İkbâl Apartmanı vardır sokak içinde. İşte bu apartmanın karşısında yer bulunan bir binadaydı. Teşvikiye'de Nigoğosyan Okulu da vardı. Ve bir de Mektepperver Kadınlar Okulu. Bu okul bugüne kadar var, fakat hayatına Fransa'da devam ediyor.

Bu kadar gezdik, bir tane kilise yok diyeceksiniz. Evet yok gerçekten, çünkü Ermeniler için çok yeni bir yerleşim yeri buralar. Bir tane kilise var. O da derme çatma bir kiliseymiş geçmişte ve aslında Pera'da bulunan Üç Horan Vakfı'na ait bir okul. Hem Şişli Mezarlığı hem Pangaltı Mezarlığı hem de şimdi bahsettiğim Feriköy Kilisesi, Üç Horan Kilisesi Vakfı'na ait. Mezarlık hâlâ Üç Horan'a ait, fakat Feriköy Kilisesi bugün ayrı bir vakıf statüsünde. Kilisenin adı Surp Vartanants (Aziz Vartanlar Kilisesi). Aslında bir şapel, çünkü dediğim gibi, Feriköy Ermenilerin yoğunlukla yaşadığı bir bölge olmadığı için, derme çatma ahşap bir kiliseymiş. Daha sonra 1931 tarihinde bugünkü kâgir halini almış ve genişletilmiş. İnsanların genelde defin ayinlerinin olduğu bir kilise, çünkü herkes kendi eski mahallesinde evlenmek istiyor. Mesela ben Tarlabasılıyım. Babam Kalyoncu Kulluk Sokak'ta doğmuş. Ben Beyoğlu Kilisesi'nde evlendim. Ya da bir başkası eski Balatlıdır, gelir Balat Kilisesi'nde evlenir. Bu gelenekleri en azından korumaya gayret eder bizimkiler. Vartanants Kilisesi'ne karşı en azından bende bir yabancılık var, ona karşı bir aidiyet hissedemedim. Onun yanında Surp Mesropyan Okulu varmış. Mesrop, V. yüzyılda Ermeni alfabesini bulan Muşlu bir aziz. Daha sonra para verip okulun bugünkü binasını yaptıran kişinin adı ile anılır olmuş okul; Merametçiyen.

Bu kilisede S. Vartanants Korosu faaliyetlerine devam etmekte. İstanbul'daki önemli kilise korolarından biri. Yurtdışına da gidip ilçeyi ve Ermeni toplumunu temsil ettiği zamanlar oluyor. 2012 tarihinde Şişli Belediyesi'nin desteğiyle Şişli ilçesini temsilen Münih'te bir konser de vermişti. Sezen Aksu, Nühket Duru gibi önemli sanatçıların arkasında da sahne almıştır.

Bu vesileyle küçük bir hikâye anlatıp öyle geçeyim. Narlıkapı Kilisesi'ne salon yapılıyor.

Mesrop, V. yüzyılda Ermeni alfabesini bulan Muşlu bir aziz. Daha sonra para verip okulun bugünkü binasını yaptıran kişinin adı ile anılır olmuş okul; Merametçiyen.

Anadolu'dan gelen Ermeniler yapıyor salonu. İnşaat bittikten sonra, patriğe gidiyorlar, salonun adını ne koyalım diye. Patrik de "Sayat Nova olsun" diyor. Sayat Nova XVIII. yüzyılda yaşamış Ermeni bir ozan. "Sayat Nova kim? Bizden daha mı çok para verdi?" diyorlar. Nihayetinde oranın adı Sivaslılar Salonu olmuş. Feriköy civarlarında Papa XV. Benedictus tarafından yapılan bir yetimhane varmış. Yetimhane 1922'de yetimlerle beraber Vatikan'a götürülmüş.

Bir not da Dolapdere hakkında olsun. Yenişehir olarak da anılan bu semt daha çok Beyoğlu'na yakın. Kurtuluş değil de Beyoğlu coğrafyasına ait. Orada da Arşagunyan diye bir okul varmış zamanında.

Diğer taraftan Türkiye Ermenileri Azınlık Okulları Öğretmenleri Yardımlaşma Vakfı adı altında nispeten yeni, 1960'larda kurulmuş bir vakıf var. Medeni kanuna göre kurulmuş ender vakıflardan biri. Çünkü diğer azınlık vakıfları Osmanlı dönemi yasalarıyla kurulmuş. Agos'un eski yerinde, yani Hrant Dink'in katledildiği Sebat Apartmanı'nda Hrant Dink Hafıza Merkezi Şişli'de rastladığımız Ermeni izlerinden biri.

Ermeni basını da yavaş yavaş Kurtuluş'a taşındı. Ermeni basını aslında Babiâli'de Çağaloğlu'nda; daha sonra Cumhuriyetle beraber Tünel'e, oradan da Beyoğlu'na çıkıyor. *Marmara* gazetesi bugün hâlâ Beyoğlu'nda. *Jamanak* gazetesi Narmanlı Yurdu'ndaydı. Narmanlı Yurdu'nu ucubeleştirme sürecinin başında oradan çıkartıldı. Bir süre Beyoğlu'nda kaldıktan sonra, *Jamanak* gazetesi bugün Surp Vartanants Kilisesi Vakfı'na ait bir binada faaliyete devam ediyor. *Agos* nitekim ilk günden, yani 1996'dan beri –o dönem Agos'ta çalışmışım– Dolapdere yokuşunun üstünde, Ramada Oteli'nin karşısında bir binada kuruldu. Daha sonra nalburların, Beyaz Adam Kitabevi'nin bulunduğu Saksı Sokak'ta, bir apartmanın en üst katına geçti. İlerleyen yıllarda Sebat ve şimdi de yukarıda da dediğim gibi Anarad Hiğutyun Binası'nda. Son dönemde kurulmuş *Luys* gazetesi ki ilk Batı Ermenicede televizyon kanalını da kurdular, Kurtuluş'ta yayın hayatına devam ediyor.

Şişli'de bir de spor kulübü var. Enteresan tabii, Şişli Spor Kulübü Taksim'de, Taksim Spor Kulübü Şişli'de faaliyet gösteriyor. Taksim Spor Kulübü Çobanoğlu Sokak'ta bulunan ve Süleyman Seba'nın adını taşıyan tesislerde faaliyet gösteriyor ve iç saha maçlarını da orada oynuyor.

Birkaç derneğimiz de var Şişli civarında. 1940'larda kurulan mezun dernekleri bunlar. İstanbul Ermenileri'nin kültür hayatına XX. yüzyılda yön vermiş önemli kurumlar. Onların en önemlisi az önce bahsettiğim Pangaltı Okulu'ndan Yetişenler Derneği idi aslında. Pangaltı Ermeni Okulu'nun derneği idi. Maalesef o ucube binaları dikerken, bu dernek binasını da yıktılar. Dernek binası, İnci Sineması'nın da bulunduğu, içinde tuhafiyeci dükkânlarının olduğu İnci Pasajı'ndan girdiğinizde, merdivenlerden yukarı çıkardınız; orada küçük bir havuz ve dernek binası vardı. Tiyatro faaliyetlerinde bayrağı en başta götüren dernek olmuştur. Sadece İstanbul, Türkiye Ermeni tiyatrosuna değil, aynı zamanda Türkiye tiyatrosuna da katkıları olmuştur. Oradan yetişen önemli bir nesil var. Mesela Kevork Türker. Sadri Alışık Ödülü almış, Afife Ödülü'ne aday gösterilmişti. Misak Toros, Nişan Hançer vesaire oradan yetişmedir. Tiyatro faaliyetlerini son döneme kadar devam ettiriyordu dernek. Fakat bugün maalesef bırakın sahneyi, bir binadan dahi yoksun kaldılar. Kentsel dönüşüm adı altında yapılaşma, her yere bina dikme, betonlaşma bizi de etkilemiş durumda. Vicdanım rahat olsun diye söylemem lazım: Pangaltı Mihitaryan Okulu'nun arkasında Şişli'de, Pangaltı'da artık bulamayacağınız ölçüde koca bir bahçe vardı. Çocukların oynadığı, piknik yaptıkları, bahar eğlenceleri düzenledikleri bir yer. Pangaltı gibi bugün her tarafın beton olduğu yerde toprak görebileceğiniz yegâne yerd. Basket sahası, tenis kortu, oyun parkı, ağaçlar... Maalesef cadde üzerinden görülen o ucube binalar arkaya doğru gidip çocukların o bahçesini de yedi. O binaların ön kısmına bir de utanmadan dikey yeşillik yapmışlar. Çocukların geleceğini çaldılar... Az ilerde, Prof. Dr. Celal Öker Sokak'ta Getronagan Okulu'ndan Yetişenler Derneği var. Getronagan Okulu Galata'da, fakat dernek binası burada. Orası da aslında bir kültür merkezi. Koro, dans,

Ermeni basını da yavaş yavaş Kurtuluş'a taşındı. Ermeni basını aslında Babiâli'de Çağaloğlu'nda; daha sonra Cumhuriyetle beraber Tünel'e, oradan da Beyoğlu'na çıkıyor.

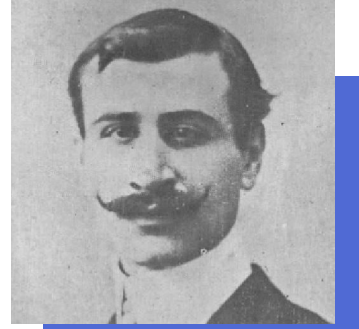
tiyatro gösterileri ve provaları yapılır. Maalesef son yıllarda gençler bu derneklere çok gitmiyor. Merametçiyan Okulu'ndan Yetişenler Derneği, kilisenin karşısında bulunur, orada da tiyatro faaliyeti vardı. Ben zamanında sinema günleri yapıyordum orada, edebiyat sohbetleri gerçekleştiriyorduk. Pandemiden dolayı tüm bu faaliyetler durdu veya yavaşladı. Pandemi biraz da bahane oldu... Pandemi bahanesiyle yok olan âdetler, gelenekler...

Maalesef cadde üzerinden görülen o ucube binalar arkaya doğru gidip çocukların o bahçesini de yedi. O binaların ön kısmına bir de utanmadan dikey yeşillik yapmışlar. Çocukların geleceğini çaldılar...

Son olarak Şişli'de yaşayan aydınlardan bahsedeyim. Dediğim gibi Şişli çok yeni bir yerleşim, daha ziyade Elmadağ-Pangaltı diye geçiyor. Önemli yazarlar ve şairler özellikle Beyoğlu'na yakın semtlerde yaşamış. Onlardan en önemlisi şair Daniel Varujan. İstanbul'a geldikten sonra Beyoğlu'ndaki Lusavoriçyan Okulu'nda müdürlük yapıyor. Evi Elmadağ'da, Yeni Nalbant Sokak'ta, Karavela Apartmanı'nda. Oraya gittim, gezindim, Karavela Apartmanı'nın izini, fotoğrafını bulmaya çalıştım. Sordum sorduğum, ama maalesef bulamadım. Varujan 1915'te bu evden alınıp sürgüne ve ölüme götürülüyor. Elmadağ'da cadde üzerinde, hemen köşede Konak Otel'i var. İçeri doğru girerseniz, bugün Konak Otel'e katılmış olan binada, şair Dr. Rupen Çilingiryan-Sevagi'nin evi bulunur. 1915'te Daniel Varujan ile beraber Ankara yakınlarında katledilmişler. Aynı zamanda subaydılar. Subayken alınıp katledilmişler. Gomidas ve Panos Terlemezyan'dan zaten bahsettim. Yeni edebiyatımızın temsilcilerinden şair Zahrad, Şişli Atatürk Evi olarak tanınan, eski Kasapyan Konağı'nın karşısındaki binada yaşardı. Vartan Gomigyan 1950-60'ların önemli hikâye yazarlarından biri. Kendisi de Harbiye tarafında yaşardı. Zaven Biberyan aslen Kadıköylü, fakat Kurtuluş tarafına geçmiş, Eşref Efendi Sokak'ta yaşamış.

Şişli'nin edebiyatta da yeri var. Mesela Yervant Odyan'ın romanlarında gizemli insanların saklanmak, gizlenmek için gittikleri bir yer Şişli. Çünkü pek tekin yerler değil. Feriköy'e giderler mesela, yine çok tekin bir yer olmamış belli ki. Mesela Biberyan'ın *Karınca-ların Günbatımı* romanında çok geçer Kurtuluş, Tatavla. Romanın baş karakteri Baret Ailesi'nden, Tatavla'da gizlenir bir süre. Edirne doğumlu Bercuhi adında bir kadın yazar var. Ermenistan'da milletvekili olmuş 1918'de. *Yanmış Günler* adında hatırat-romanı var. Romanın baş kişisi olan kadın Nişantaşı'nda oturuyor, kocası asker. Nişantaşı'na Maçka Parkı civarına gidip soykırım mağduru Ermeni yetimleri Türk ailelerden kurtarmaya vakfetmişler kendilerini. Türk evlerine verilen Müslümanlaştırılmış Ermeni yetimleri kaçırı-yorlar. Bu kadınların "elebaşı" da Kurtuluş'ta yaşıyor. Korka korka Kurtuluş'a gidiyor Nişantaşı'nda oturan kadın, çünkü çok tekin bir yer değil Kurtuluş. Yani bir kadının gideceği bir yer değil.

Zabel Yesayan'la noktalayayım: Zabel Yesayan'ın önemli romanlarından biri *Barba Haçik*. Ölümünden sonra Yerevan'da basılmış. Bomonti'yi anlatır. Bomonti'de oturup Boğaziçi'ni seyrederek, bira içerlermiş. Tabii çoğumuzun hayal edebileceği bir şey değil. Bomonti'de oturup Boğaziçi'ni seyretmek nasıl bir şeydi acaba? Şimdi bırakın Boğaziçi'ni Bomonti'den seyretmeyi, bira içmek bile tarihe karışacak bir zevk haline geliyor korkarım.

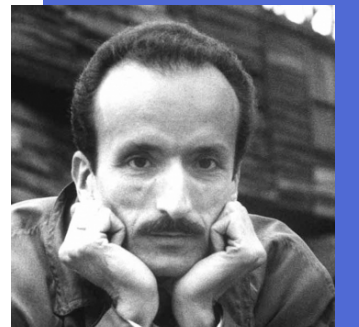
Daniel Varujan

Dr. Rupen Çilingiryan-Sevagi

Vartan Gomigyan

Zaven Biberyan

Zabel Yesayan

Şişli'de LGBTİ+'ların Hafıza Mekânları

Şişli Çarkı

Biz kimiz?

Bir kent hafızası koruma projesi olan Şişli Çarkı, çok kültürlü yapısıyla, ötekileştirilen kimliklerin bir arada yaşadığı Şişli'yi merkezi- ne alıyor. Ataerki tarafından dışlanan LGBTİ+'ların da yoğun olarak yaşamakta olduğu ve bir getto haline gelen Şişli, burada yaşanan sayısız deneyim ve bu deneyimler sonrası ortaya çıkan ihtiyaçlar doğrultusunda bu yönde dönüşmektedir. LGBTİ+'lar neden Şişli'de kendini şehrin ve ülkenin başka yerlerine kıyasla daha güvende hissediyor ya da bu semt nasıl oldu da bizim için bir getto haline geldi diye düşündüğümüzde, hafıza yürüyüşü için seçtiğimiz mekânların ve deneyimlerin değeri gözümüzün önüne geliyor. LGBTİ+'ların çeşitli ihtiyaçlarına cevap veren bu noktaların önemini bir kez daha vurgulamak, bu noktalardaki kazanım ve deneyimleri kaydetmek ve bunları kendi anlatım şeklimizle, kendi jenerasyonumuzun sesinden aktarmak projenin birincil amacı. Diğer yandan LGBTİ+'ların ihtiyaçlarına, bu ihtiyaçların benzerliğine dikkat çekmek; bunun için dünyanın çeşitli yerlerindeki benzer deneyimlere sahip alanlara ulaşmak ve bu yerler arasında dayanışma ve iletişim ağları kurmak ise projenin bir diğer amacı.

Duraklarımız neler?

Çarkın ilk durağı 2015'te kurulan Şişli Belediyesi Toplumsal Eşitlik Birimi. Gezi eylemleri sırasında LGBT Blok'un çeşitli siyasi gruplarla yakınlaşması sonrasında 2014 yerel seçim süreci LGBTİ+ hareketin yerel siyasete ağırlık verdiği, yerel yönetimlere yönelik ilgi ve savunuculuk faaliyetlerini arttırdığı bir seçim dönemi oldu. Sosyal Politika, Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelim Çalışmaları Derneği (SPoD) tarafından hazırlanan LGBTİ+ Dostu Belediyecilik Protokol Metni'nin Türkiye'nin farklı şehirlerinden ve farklı siyasi partilerden belediye başkan adaylarına imzalatılması, siyasi partiler ve LGBTİ+ hareket arasında yeni

iletişim ve işbirlikleri aramak için bir alan oluşturdu. Seçim sonrasında aktivist Boysan Yakar, dönemin belediye başkanı Hayri İnönü'nün danışmanı olarak göreve başladı. Bu gelişmelerle birlikte LGBTİ+ aktivistleri ve sivil toplum örgütlerinin katılımı ile LGBTİ+'lar için kent hizmetlerinin geliştirilmesi çalışmalarına başlandı ve LGBTİ+ için kurum içinde muhatap oluşturacak bir birimin kurulmasının önemli olduğu tespit edildi. 6 Eylül 2015'te hayatını kaybeden Boysan Yakar öncülüğünde ve pek çok aktivistin katkılarıyla Şişli Belediyesi Toplumsal Eşitlik Birimi Ekim 2015'te kuruldu. Katılımcı bir yerel yönetim anlayışıyla sivil toplum-yerel yönetim arası bağları güçlendirerek çoklu ayrımcılıklarla mücadele eden birim, LGBTİ+'ların kentsel hizmetler başta olmak üzere sağlık, eğitim, barınma gibi temel insan hakları konusunda yaşadıkları sorunların, ihtiyaç ve taleplerin görünür kılınması ve giderilmesine yönelik çalışmalar yürütmektedir.

İstanbul Onur Haftası'nın en büyük etkinliklerinden olan Hormonlu Domates Ödül Töreni'ne defalarca ev sahipliği yapan Şişli Kent Kültür Merkezi ise bir sonraki durak. 2005 yılında bir televizyon yorumcusunun "Hormonlu domates yerseniz eşcinsel olursunuz" demesinin ardından İstanbul Onur Haftası Komitesi düzenledikleri ödül törenlerinde fobik kişi ve kurumlara Hormonlu Domates Ödülü vermeye başladı. Çeşitli kategorilerle duyurulan adaylardan online oylamalar sonucu en çok oy alanları ödülle beraber yuhalanıyor. Medya, spor, siyaset, tıp, hukuk ve eğitim bu kategorilerden bazıları. 2014, 2015, 2016 ve 2019'da Hormonlu Domates Ödül Töreni'ne ev sahipliği yapan mekânda LGBTİ+'lara yönelik fobi defalarca yuhalandı, kuir performans sanatçılarının alan açıldı ve drag performansçılar sahne aldı.

Bir kent hafızası koruma projesi olan Şişli Çarkı, çok kültürlü yapısıyla, ötekileştirilen kimliklerin bir arada yaşadığı Şişli'yi merkezine alıyor.

2005 yılında bir televizyon yorumcusunun "Hormonlu domates yerseniz eşcinsel olursunuz" demesinin ardından İstanbul Onur Haftası Komitesi düzenledikleri ödül törenlerinde fobik kişi ve kurumlara Hormonlu Domates Ödülü vermeye başladı.

LGBTİ+'ların sağlık hizmetlerine erişiminde karşılaştığı sorunları önlemek için Şişli Semt Polikliniği'nde çeşitli projeler yürütülmekte. 2015 yılında, LGBTİ+'ların sağlık hizmetlerine erişimi sırasında yaşadığı sorunların yoğun olarak tartışıldığı bir dönemde hayata geçirilen Gönüllü Test Danışmanlık Merkezi ile LGBTİ+'lar için ücretsiz test, danışmanlık, psikolojik ve psikiyatrik destek sunulan sağlık merkezi, bu özelliği ile Türkiye'de bir ilk. Test Merkezi, HIV, Hepatit ve benzeri cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar için anonim bir şekilde kayıt ve ücretsiz test imkânı sağlıyor. Bu enfeksiyonlar konusunda bilgi ve danışmanlık da alınabiliyor. Ayrıca Arapça ve Farsça tercüme desteğiyle merkez, mülteci LGBTİ+'lar için de erişilebilir durumda. 2018 yılında ise Şişli Belediyesi, Onur Ayı'nı Gönüllü Test Danışmanlık Merkezi'ne Boysan Yakar'ın adını vererek kutladı. Günümüzde de aynı adla hizmet vermektedir.

Tatavla/Kurtuluş ise Şişli'nin kozmopolit yapısını özetler nitelikte bir durak. Önceden Rum mahallesi olan bu semt, yüzyıllardır farklı azınlık gruplarının bir arada yaşadığı bir semt olma özelliğini günümüzde de koruyor. 1996'da Cihangir'deki koli evlerinin dağıtılması sonrası bir kısmı buraya taşınan trans seks işçilerinden önce buranın gözle görülür bir LGBTİ+ geçmişi yoktu. Hortum Süleyman isimli emniyet müdürü zamanında Beyoğlu'ndaki evleri zarar gören ve oradan sürülen trans seks işçileri için Kurtuluş, Beyoğlu'na

yakınlığı ve görece daha makul kimliği sayesinde ilk tercih ettikleri semtlerden biri oldu. LGBTİ+'ların yoğunlukta yaşamaya başladığı bir semt olma özelliği ise 2010'larda başlamış, Gezi Olayları sürecinde ve sonrasında büyük oranda artmıştır. Bunun başlıca sebepleri Gezi ve sonrasında Beyoğlu'nda yaşanan dönüşüm ve bu semtin LGBTİ+ sosyal hayatının merkezi olan Beyoğlu'na yakınlığıydı. Hem Gezi sonrası göçler hem de daha önceki, 1996 sonrası Cihangir'den göçler için ekonomik etkenler önemli rol oynamıştı. Trans seks işçilerinin Cihangir'den kovulmasının başlıca ekonomik sebebi Cihangir'in 1996'da yapılan bir kent zirvesi olan Birleşmiş Milletler Habitat Konferansı neticesinde soylulaştırılacak ilk bölgelerden olmasıydı. 2010'lar ve sonrasında ise, elitleştirilen Cihangir'deki ve Beyoğlu'ndaki pahalı yaşam koşullarına LGBTİ+'lar için en makul alternatif gene Kurtuluş'tu. Günümüzde ise şehrin pek çok semtine göre daha kapsayıcı olması, daha uygun ekonomik koşulları, LGBTİ+ nüfusunun sayıca fazlalığı, Beyoğlu'na yakın merkezi konumu ve tutucu olmayan dayanışma kültürü sayesinde genç LGBTİ+'lar için hâlâ önemli bir alternatiftir.

Harbiye, Şişli'de yapılan ilk onur yürüyüşü olan 2017 Trans Onur Yürüyüşü'nün yapıldığı yer. Daha önce 2010'dan beri geleneksel olarak Beyoğlu'nda farklı temalarla yapılan trans onur yürüyüşleri 2015'te ilk kez yasaklanmaya çalışılmış, ama binlerce insanın

Tatavla/Kurtuluş ise Şişli'nin kozmopolit yapısını özetler nitelikte bir durak. Önceden Rum mahallesi olan bu semt, yüzyıllardır farklı azınlık gruplarının bir arada yaşadığı bir semt olma özelliğini günümüzde de koruyor.

Harbiye, Şişli'de yapılan ilk onur yürüyüşü olan 2017 Trans Onur Yürüyüşü'nün yapıldığı yer. Daha önce 2010'dan beri geleneksel olarak Beyoğlu'nda farklı temalarla yapılan trans onur yürüyüşleri 2015'te ilk kez yasaklanmaya çalışılmış, ama binlerce insanın katılımıyla yine de gerçekleştirilmiştir.

katılımıyla yine de gerçekleştirilmiştir. 2016'da tekrar yasaklanan yürüyüş, 2017'de ise farklı bir güzergâh olarak Harbiye'den Taksim'e doğru planlanmış ve Harbiye'den başlayarak, Şişli'nin Beyoğlu'yla pek de belli olmayan sınırlarından olan Üftade Sokak'ta bitmiştir. Polis müdahalesi ve gözaltılara rağmen Şişli sınırları içerisinde "Bu yoldan dönmeyiz" sloganlarıyla yapılan trans onur yürüyüşüyle "Buradayız, alışın, gitmiyoruz" mesajı verilmiştir.

Şişli Çarkı¹

Tarihsel anlamda önemi ise bu caddenin, 90'ların ortalarında Cihangir'den ayrıldıktan sonra buraya taşınan trans seks işçilerinin çarka çıktığı, yani çalıştığı caddelerden biri olması. Görüşme yaptığımız insanlara göre, burası çarka çıkması en zor olan yerlerden birisiydi; çünkü sadece çok güzel olduğu kabul edilen kızların burada çalışmasına izin veriliyordu. Böylece kızlar, kendilerine göre buranın kalitesini koruyordu. Bir açıdan kendilerine seçtikleri alanda yaşayarak ve çalışarak burayı da tıpkı önceden yaşadıkları Cihangir gibi gettolaştırıyorlardı.

Küçük bir not düşmek gerekirse de Harbiye, Cihangir'in aksine kızların güzelliklerine ya da güçlerine göre gruplandığı bir yerdi. Halbuki Cihangir'deki evlerde toplumun güzellik algısına uymayan kızlar da bu kadar keskin bir ayırım olmadan bir arada yaşayıp hayatlarını devam ettirecek kadar para kazanabiliyordu. Her ne kadar "güzel" kabul edilen kızlar Harbiye Caddesi'nde bir şekilde varlıklarını devam ettirebilse de, caddede çalışmak başlı başına zorluydu. Güvenlik en büyük problemlerden biriydi. Örneğin, Cihangir'deki koli

evleri dağıldıktan sonra daha önce sokakta çalışmamış kızlar adaptasyonda zorluk çekti ve bunların yarısı bir sonraki seneyi göremedi. Caddede çalışan kızlar, müşterilerin ya da yoldan geçenlerin şiddetine maruz kalabiliyor, üzerlerine su ya da çöp atılabiliyor, hakarete uğruyorlardı. Arabalarına bindikleri müşteriler de pek çok tehlikenin kaynağıydı. Ağustos 2016'da bu caddede bir müşterisinin arabasına binen Hande Kader isimli seks işçisi, ormanlık bir alanda yakılarak vahşice öldürülmüştü.

Seks işçilerinin güvenliğini sağlamak yerine toplumdaki uzaklaştırmayı amaçlayan politikalar da kızlar için ayrı bir zorluk oluşturuyordu. Harbiye'de ve başka caddelerde çalışan kızlar, Kabahatler Kanunu bahanesiyle kesilen cezaları ödeyebilmek için daha fazla çalışmak veya Şişli'nin daha küçük caddelerine çekilmek zorundaydı. 2017'de çıkarılan kanunla mahalle bekçiliği sisteminin oluşturulmasının ardından ise bu durum daha zorlu bir hal aldı.

Bir diğer durak da Boysan'ın Evi. Toplumsal Eşitlik Birimi'nin kurulmasında öncü olan aktivist Boysan Yakar, bir dönem belediye başkan danışmanlığı da yaparak Şişli'nin ve tüm ülkenin LGBTİ+ hafızasında önemli bir yer ediniyor. 2015'te vefat etmesinin ardından ise Şişli'deki evi ailesinin, arkadaşlarının ve belediyenin desteğiyle Boysan'ın Evi adıyla LGBTİ+'ların çeşitli etkinlikleri için mekân arayışına yanıt veriyor.

Boysan'ın Evi, Boysan hayattayken de Beyoğlu ve Şişli'deki LGBTİ+'lar için bir sosyalleşme ve komün alanı olarak işlev görüyordu. Boysan'ın vefatından kısa bir süre sonra ailesi, bu evin güvenli alan işlevine devam ederek, lubunyalara rahatça gelmeye devam edebilecekleri bir mekân olarak kalması önerisinde bulundu. Annesi Sema Yakar, arkadaşları, Şişli Belediyesi ve evin resmi sakini olmayan daimi konuklarının da desteğiyle bu öneri hayata geçirildi. Şişli Kent Konseyi LGBTİ+ Meclisi, yine aynı konsey altında faaliyetlerine devam eden HIV Farkındalık Komisyonu ve bazı sivil toplum oluşumların toplantıları için mekân görevi gören bu yer, Haziran 2016'da Boysan'ın Evi adıyla açıldı.

Harbiye'de ve başka caddelerde çalışan kızlar, Kabahatler Kanunu bahanesiyle kesilen cezaları ödeyebilmek için daha fazla çalışmak veya Şişli'nin daha küçük caddelerine çekilmek zorundaydı. 2017'de çıkarılan kanunla mahalle bekçiliği sisteminin oluşturulmasının ardından ise bu durum daha zorlu bir hal aldı.

¹ Fotoğraf: Şenay Martinova / csgorselarsiv.org

Kuruluşunun öncelikli amacı LGBTİ+'lar için güvenli bir alan sağlamak olan Boysan'ın Evi, LGBTİ+ hareketinin hafızasından beslenen kolektif bir yaşam ve dayanışma alanı olarak varlığına devam etmektedir. Yaşayan bir hafıza mekânı olmasına rağmen, bir anıt evi olmaktan ziyade mantalitesini bir sosyalleşme ve güvenli alternatif bir alan olmak üzerinden oluşturan ev; açıldığı zamandan bugüne eğitim, konferans, film gösterimi, söyleşi, sergi ve atölye gibi çeşitli faaliyetlere ev sahipliği yapıyor. Özellikle çeşitli oluşumların ve üniversite kulüplerinin etkinlikleri için mekân arayışına cevap oluyor ve bir nevi şehirdeki LGBTİ+ topluluğu için halk evi işlevi görüyor.

Son durağımız ise LGBTİ+'lar için bir buluşma ve çarık mekânı olan Maçka Parkı. Sayısız kuir deneyime mekân olan ve adını içinde bulunduğu Maçka vadisinden alan bu parkın insanların bir araya geldiği bir alan olmasının tarihi 19. yüzyıl ortalarına dayanıyor. Park 1970'ler ve sonrasında evsizleri barındırması itibarıyla tehlikeli olarak görülmesi sonucunda geçirdiği düzenlemelerle yaklaşık olarak bugünkü halini 1990'larda alıyor. Bu dönemde, içerisinde evsizlerin barındığı kulübeler yıkılıyor, geniş bir "temizlik" yapılıyor ve 19 Mayıs 1993'te Maçka ve Hilton'u birleştiren bir teleferik açılarak Maçka Demokrasi Parkı haline geliyor.

Maçka Parkı'nın özellikle son dönemdeki dönüşümünü içerisinde bulunduğu Şişli'den bağımsız düşünmek zor. Önceleri evsizlerin barındığı, etraftaki lise ve üniversitelerden gelenlerin ve çevrede yaşayan emeklilerin uğradığı bir parkken, zamanla insanların batılı anlamda bir şehir parkı ihtiyacına yönelik bir buluşma alanı haline geliyor. Şişli'nin değişen, gençleşen ve görece batılılaşan nüfusuna paralel bir şekilde bu parkın misafirleri de değişiyor. Etrafta gezen polisler ve bekçiler aracılığıyla park "güvenli" tutulmaya çalışılıyor.

90'lı yılların ortalarında Cihangir'deki koli evlerinin dağıtılmasını takip eden süreçte ve özellikle 2013'teki Gezi Eylemleri sonrasında Beyoğlu'ndan Şişli'ye yapılan göçlerle parkın LGBTİ+'lar açısından bir sosyalleşme alanı olarak önemi arttı. Gezi sonrası hem alternatif bir park arayışı artmıştı hem de şehir parkı kavramı biraz daha popülerleşmişti. Halihazırda var olan ve yeni düzenlenmiş bu park, Şişli'de oturan veya başka semtlerden, hatta başka şehirlerden gelen LGBTİ+'lar için buluşma ve etkinlik düzenleme yeri haline gelerek Gezi'nin işlevini görmeye başladı. Aslında, 2010 öncesinde daha tekinsiz bir yer olarak görülen bu park o zaman da Gezi Parkı'na alternatif bir çarık alanı sayılabilirdi. Balmozların ve onlarla birlikte olmak isteyen lubunyalardan karşılaşma yerlerinden olan bu parkın tekinsiz yapısı aslında bu takılmalar için de kendince güvenli bir alan sunuyordu. Burada yapılan ışıklandırmalar ve güvenlik çalışmaları neticesinde parkın bu özelliği büyük oranda yitirdi ve takılmaların yeni yeri Koli Parkı denilen civardaki bir başka küçük park oldu. Bu parkın yeni ve görece daha güvenli atmosferi ise çeşitli LGBTİ+ oluşumlarının piknikleri ya da diğer etkinlikleri için bir alan vazifesi görmesini sağladı. Kaldı ki şehrin en pahalı bölgelerinin bazılarının arasında bulunan bu park, bir süredir sistematik olarak artmakta olan hayat pahalılığı neticesinde LGBTİ+'lar için daha ekonomik bir buluşma alternatifini olmasından dolayı çekici bir seçenek haline geldi.

90'lı yılların ortalarında Cihangir'deki koli evlerinin dağıtılmasını takip eden süreçte ve özellikle 2013'teki Gezi Eylemleri sonrasında Beyoğlu'ndan Şişli'ye yapılan göçlerle parkın LGBTİ+'lar açısından bir sosyalleşme alanı olarak önemi arttı.

Şişli'de Sanayi, Gecekondu ve Toplumsal Mücadeleler

Şükrü Aslan¹

Başlarken...

Şişli'nin benim kişisel hayatımda önemli bir yeri var. Henüz bir lise öğrencisi olarak İstanbul'a ilk kez geldiğimde uğradığım adres, Şişli'de Galatasaray Mühendislik Yüksek Okulu'ydu. Şimdi yerinde kocaman bir gökdelenin bulunduğu bu okulun kentsel toplumsal mücadelelerin önemli bir mekânı ve Ruhi Su'nun "Şişli Meydanında Üç Kız" türküsüne konu olan üç kadın öğrencinin okulu olduğunu da sonradan öğrenecektim. Öğrencilik döneminde İstanbul'da kaldığım ilk ev Şişli, Okmeydanı'nda bir gecekonduydum. İlk üye olduğum dernek de bu mahalledeydi. Adı, Halk Kültür Derneği olarak kalmış aklımda. Muhalif politika ile bu dernekte tanıştım. Bütün bu deneyimler nedeniyle Şişli, benim için gerçekten de özel anlama sahip bir yer haline geldi ve hâlâ da öyledir.

Yıllar sonra yine Şişli'de bir fakültede ders vereceğim aklıma gelmemişi doğrusu. Ama bu da benim daha lise yıllarımdaki deneyimlerimin üstüne eklendi. Şimdi hemen her gün Bomonti Bira Bahçesi'nin yerine kurulmuş olan fakültemizden Şişli'nin sağına soluna bakmak ilgi çekici ve heyecan verici geliyor. Oradan Şişli'nin büyük bir bölümünü görmek mümkün.

Bir şehri anlamak mekânlarını ve mukimlerini tanıtmaktan geçer. Şişli'nin mekânsal dokusu ve onun içindeki mukimlerin çeşitliliği, İstanbul'un bir mini örneği gibiydi. Mekânsal ve toplumsal doku, aldığı büyük tahribatlara rağmen çeşitliliğini bugün de koruyor. Geçmişte bu mekânsal dokuda sanayi kuruluşları özel bir yer oluştururdu. Bomonti ve yakın zamana kadar Şişli'nin bir parçası olan Kâğıthane bir anlamda İstanbul'un sanayi depolarıydı. Bir yerin "sanayi deposu" olması demek emekçi sınıfların yaşam mekânları olarak gecekondu alanları olmak anlamına da

gelirdi. Bu yüzden Şişli aynı zamanda bir emek ve gecekondu deposuydu. Bu durum Şişli'yi emekçi toplumsal kesimlerin, kendi "burjuvazisi" ile yüzleştiği/karşılaştığı bir yer haline getirmişti. Başka bir deyişle Şişli, İstanbul'da kitlesel toplumsal mücadelelerin de bir mekânı olmuştu.

Bir şehri anlamak mekânlarını ve mukimlerini tanıtmaktan geçer. Şişli'nin mekânsal dokusu ve onun içindeki mukimlerin çeşitliliği, İstanbul'un bir mini örneği gibiydi. Mekânsal ve toplumsal doku, aldığı büyük tahribatlara rağmen çeşitliliğini bugün de koruyor.

Bir Sanayi Havzası Olarak Tarihsel Şişli

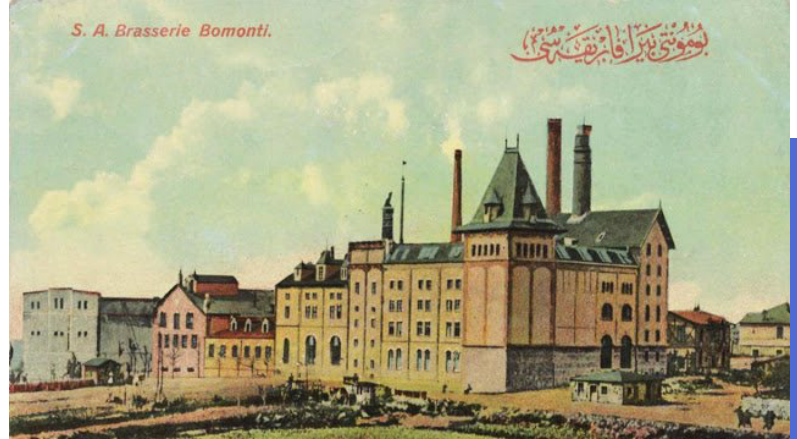
Sanayinin kuruluşu her şeyden önce ulaşım ağının varlığını gerektirirdi. Şişli bu olanak ve işleve çok önceden sahip olabilmiş bir yerleşimdi. Daha 1881 yılında Taksim-Şişli arasında atlı tramvay çalışmaya başlamıştı. Kentin merkezi sayılan Taksim'e olduğu kadar deniz ulaşım imkânı olan Haliç'e de görece yakın bir mesafedeydi. Bu durumun da etkisiyle İsviçreli Bomonti Kardeşler 1890 yılında Feriköy'de bir bira fabrikası kurmuş, 1902'de ise fabrikayı şimdiki yerine (Bomonti Ada) nakletmişlerdi. Bomonti semti adını buradan almıştır. 1895'te Darülaceze, 1898'de Etfal Hastanesi gibi kamusal yapılar hizmete girince, Şişli hızlı bir şekilde gelişmişti. Özellikle de Beyoğlu'ndan sonra İstanbul'un elektrik ve havagazı almaya başlayan ikinci semti olması nedeniyle Şişli o yıllarda "lüks ve modern hayat"ın da bir simgesi haline gelmişti.

¹ Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü.

Dolayısıyla tarihsel farklılıklar gösterse de sanayi Şişli'nin iki tarafında da gelişmişti. Erol Tümertekin'in 1967 yılındaki notlarına göre Şişli'nin Beyoğlu'na bakan yüzündeki en eski sanayi kuruluşu olan Bomonti Bira Fabrikası'nın yanı sıra sonradan kurulan başka büyük işletmeler de vardı. Mısırlı Trikotaj, Şark Çikolata, Nestle Çikolata ve Yeni Türk Mensucat Fabrikası bunlar arasındaydı. 1930'lardan başlayarak değişik yıllarda kurulan şu işletmeler Şişli'deydi: Royal Çikolata, İleri İplik Fabrikası, Kanat Plastik, Tibet İthalat İhracat, Örme Taş Çorap, Vokbali Çorap, Deva ilaç, Kent Şeker, Lider, Lion-Melba, Emperyal, Eskimo, Hay Layf ve Kent fabrikaları. Tümertekin'e göre 1955'te Bomonti "sanayi bölgesi" olarak ilan edildiğinde zaten 32 sanayi kuruluşu vardı, ama bu kararla birlikte elektrik makineleri, mobilya, mefruşat, makine, kauçuk, taş, toprak, çini ve optik alet sanayii Bomonti'ye yerleşmişlerdi. İstanbul Ticaret Odası kayıtlarına göre yine Bomonti'nin önemli sanayi kuruluşları olan Banat Fırça 1947'de, Deva ilaç 1955 yılında, Lord Kalemleri 1957'de, Baksan Bakalit 1959'da kurulmuşlardı. 1956-1960 arasında 34, 1961-1966 arasında ise 54 yeni kuruluş Bomonti'de faaliyete geçmişti. Tümertekin'in verdiği bilgilere göre buralarda 7.000'e yakın işçi vardı ve bunların 4.223'ü kadındı.

Şişli'nin Beyoğlu'na bakan yüzündeki en eski sanayi kuruluşu olan Bomonti Bira Fabrikası'nın yanı sıra sonradan kurulan başka büyük işletmeler de vardı. Mısırlı Trikotaj, Şark Çikolata, Nestle Çikolata ve Yeni Türk Mensucat Fabrikası bunlar arasındaydı.

Nitekim ulusal basın buradaki sanayi kuruluşlarını çok kez haber yapmıştı. 17.07.1955 tarihli *Milliyet* gazetesinde Aykut Görkey, "Bira Fabrikasında dolaşmak dünya turuna çıkmak gibidir" diye yazmıştı. 5.12.1984 tarihli *Cumhuriyet*, Bomonti İplik Fabrikası'nda 65 işçinin işten çıkarıldığını; 22.07.1989 tarihli *Cumhuriyet*, Royal Çikolata'nın 125 yıllık bir geçmişe sahip olduğunu; 27.07.1990 tarihli *Cumhuriyet*, Royal Çikolata'da 93 kişinin çalıştığını; 21.03.1991 tarihli *Cumhuriyet*, Hisar İplik Fabrikası'nın Leon Kandiyotti'ye ait olduğunu yazmıştı.

Bomonti Bira Fabrikası

Bomonti Bira Bahçesi

1954 yılında hazırlanan Beyoğlu Nazım Planı kabul edildiğinde Şişli'nin Maslak'a bakan yüzü de sanayi kuruluşlarının akınına uğramıştı. Plan çerçevesinde Mecidiyeköy-Levent ve Şişli-Mecidiyeköy arasında sanayi faaliyetlerine izin verilmiş ve Büyükdere Caddesi'nin batısında sanayi alanları oluşmuştu. Aynı şekilde Kasımpaşa-Kâğıthane deresi ve Atış Poligonu da birinci derece sanayi tesislerine ayrılmıştı. Böyle olunca bütün bu alanlarda tuğla, demir çekme dokuma, mermer, cam ve

ev eşyası üretimiyle ilgili tesisler hızla buralara yerleşmişti. Bu tesisler arasında 10'dan çok işçi çalıştıran 123 tesis bulunmaktaydı. 215 fabrika ve imalathanede 7.123 işçi ve personel çalışmaktaydı. Bu durum Şişli'de sanayileşme oranlarını da yükseltmişti. Nitekim 1985 yılında bile İstanbul imalat sanayinin yüzde 16,7'si Şişli'de kuruluydu ve istihdam edilen nüfusun yüzde yüzde 14'ü de Şişli'de yaşıyordu.

1987 yılına kadar Şişli ilçesine bağlı olan Kâğıthane de aynı süreçte hızla bir sanayi mekânına dönüşmüştü. 1950'li yıllardan itibaren sanayinin Kâğıthane'de yer seçmesinde bu alanın İstanbul Belediye sınırları dışında, idari denetimden uzak kalabilmiş olmasının da payı vardı. Köy statüsünde olması nedeniyle muhtarlık onayıyla fabrikaların kurulması görece kolaydı. 1966'da Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Kâğıthane'deki kuruluş sayısını dondurmuş olmasına rağmen, izin verilen ek tesis/depo inşaları sürmüştü. Vadide yoğunlaşan sanayi faaliyetleri giderek Ayazağa doğrultusunda yayılmaya başlamış; Cendere yolu-Kemberburgaz şosesine doğru gelişmişti. Kemberburgaz Cendere kavşağı çevresinde Tarım-motor, Kimya ve Galvaniz, Salyangoz hazırlama gibi işletmeler oluşmuştu. Kavşakla köyü bağlayan yol üzerinde de Sedef Düğme, plastik sanayi ve büyük kumaş fabrikaları inşa edilmişti.

Bir bütün olarak bakıldığında Şişli, 1950'li yıllardan başlayarak tam manasıyla bir sanayi mekânına dönüşmüştü. 1970 yılında 19 adet madeni eşya sanayi kuruluşu buradaydı. Kâğıthane Mensucat, Vita Yağ, Havagazi Fabrikası, Rabak Bakır, Boronkay Kroser, Mayadağ, Coşkun Sucuk, Pilma Tudor, Birlük Emprime, Evyap Sabun, Hasel Halı, Organik Kimya, Beşler Sucuk, Detel Demir Çekme, Topel Tuğla, Teoden Deri, Pınar Cam, Yener-iş, Plastifay ve Sedef Düğme gibi bilinen sanayi kuruluşları ve işletmeler Şişli'deydi. Keza Eczacıbaşı (1952), Squib (1953), Philips (1956), Neyir (1958), Sandoz (1960), oto sanayi alanı (1963), Roche ve Metal Kapak (1966), Apa Ofset (1967), Fako (1970) ve Deva (1974) yine Şişli'de yer seçmişlerdi. Adeta Türkiye ekonomisinin kalbi burada atıyordu. 1960'lı yıllarda

Almanya'ya yoğun göç dönemi zamanlarında Kâğıthane'de bazı fabrikalarda iş bulmak Almanya'da çalışmakla eşdeğeri.

Şişli'de Gecekondulaşma ve Toplumsal Mücadeleler

Şişli'nin bir sanayi deposu olması aynı zamanda toplumsal ve sınıfsal mücadeleler için de ilgi çekici bir mekâna dönüşmesine yol açmıştı. Bu mücadelelerin yansıdığı başlıca üç alan vardı. Bunlardan ilki çalışan sınıfların kendi konut alanlarını üretme/yaratma süreçlerinde ortaya çıkan ve bir kısmı politik harekete dönüşen gecekondu mücadeleydi. İkincisi, özellikle büyük sanayi kuruluşlarında ortaya çıkan grev ve direniş gibi biçimler alan sınıf hareketleriydi. Bir üçüncü alan da bu ikisinin bilhassa öğrenci gençlik hareketleri içinde bir araya geldikleri siyasal kitlesel hareketlerdi.

Şişli'de gecekonduyunun gelişimiyle sanayi işletmelerinin inşası arasında doğrudan ilişki vardı. Sanayi kuruluşları bir anlamda kendi etraflarında gecekondu mahallelerinin inşasına imkân sağlıyor ve teşvik ediyordu. Bu bağlamda ilçede sanayi kuruluşlarının çoğalmasında bir bakıma buralara göçü de tetiklemiş ve ilçenin kuzeyinde Çağlayan ve Gültepe gibi gecekondu semtlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştu. Keza Kâğıthane'nin nüfusu da bu dönemde hızla artmaya başlamış ve 1950-55 yılları arasında Silahdar Abdullah Ağa Vakfı'nın topraklarında gecekondulaşmanın başlamasına yol açmıştı. Menderes döneminin imar operasyonlarında evlerini kaybedenlerin yerleşmesi için Kâğıthane Köyü'nde yer gösterilmiş; daha sonra köyün ortak toprakları çeşitli yollarla parcellenerek ev yapmak isteyenlere satılmış ve bu durum da gecekondulaşmayı tetiklemişti. Çağlayan, Harmantepe, Abide-i Hürriyet etrafında oluşan gecekondulaşma giderek Çeliklepe, Gültepe ve Kuştepe'de ortaya çıkan gecekondu mahalleleriyle birleşmişti. Aynı süreçte Bomonti sanayi bölgesi de batı ve güney yönünden gecekonduyla çevrili hale gelmişti. Kuzeyde de 40 kadar gecekondu, batıda Baruthane deresinin batı yamacına yayılmış 200 gecekondu bulunmaktaydı. Gecekondu inşaatı 1956'da tek tük başlamışsa

Şişli'de gecekonduyunun gelişimiyle sanayi işletmelerinin inşası arasında doğrudan ilişki vardı. Sanayi kuruluşları bir anlamda kendi etraflarında gecekondu mahallelerinin inşasına imkân sağlıyor ve teşvik ediyordu.

da özellikle 1960'tan sonra hızlanmıştı. Halide Edip Mahallesi ve Feriköy gecekonduları bu süreçte inşa edilmişti.

Ama Şişli'nin bazı bölümlerindeki gecekondulaşma, diğerlerinden farklı olarak kendine özgü bir toplumsal muhalefet biçimi de yaratmıştı. Mesela Nurtepe Mahallesi bunun örneklerinden biriydi ve politik bir mücadelenin sonucunda kurulmuştu. 1 Mayıs Mahallesi örneğinde olduğu gibi ve onu referans alarak Nişantaşlar gecekonduları (şimdiki Nurtepe) inşa edilmişti. Dönemin gazetelerinde bu mahallenin inşa sürecinin politik öyküsü şöyle anlatılır:

Bomonti Bira Fabrikası işçileri

Bizler, Alibeyköy ve Kağıthane çevresinde oturan yoksul halk olarak 1973'de kendiliğinden gelişen bir tarzda toprakları parselleyip gecekondularımızı diktik. Bu soruna yeterince ilgi göstermeyişimiz, bilinçli ve örgütlü bir tarzda mücadele etmeyişimiz, devrimci kararlılık ruhuna sahip olmayışımız ve kolektif çalışmayı esas almayışımız nedenleriyle faşist diktatörlüğün kolluk kuvvetleri onca emek sarfettiğimiz evlerimizi başımıza yıktılar. (...) Takvimler 1 Aralık 1977'yi gösterdiğinde artık bu bekleyişin daha fazla sürmemesi gerektiğini ve hemen bir Halk Komitesi oluşturarak toprak işgali mücadelemizin başlamasını kararlaştırdık. Toprak işgali mücadelemizin başladığını çevremizdeki tüm yoksul halka duyurduk ve 9 Aralık 1977 günü akşamı halkın bir araya geldiği bir toplantıda, demokratik bir oylamayla yoksul emekçi halkımız, proleter devrimcileri Halk Komitesi'ne getirdi. Halk Komitesi, işgal edilecek arsaları hemen parselleyerek durumu daha acil olan halkımıza arsaların 130 konutluk bölümünü paylaştırdı. Geri kalan bölümlerin paylaşılması bir dönem tali plana bırakılarak, dağıtılan arsalarındaki gecekonduların yapma girişimlerine başlandı. Gecekonduların yapılabilmesi için ilk ve en acil olan malzeme briketin getirilmesi idi ve bunun için gerekli para kolektif bir şekilde parası olan bütün arkadaşlardan toplandı. Toplanan bu değişik miktardaki paraların Halk komitesinde toplanmasıyla, 10 Aralık 1977 akşamı ilk briket yüklü kamyonlar gelmeye başladı. 11 Aralık 1977 günü sabahı şiddetli yağmur ve fırtınaya aldırmayan halkımız, büyük bir şevkle gecekondularını inşa etmeye başladı. Aynı akşam Halk Komitesi, gecekonduların yapma halkla toplandı. Toplantı, Halk Komitesi'nden proleter devrimci bir arkadaşın konuşmasıyla açıldı. (...) Söz alan emekçiler, "gecekondularını faşist diktatörlüğün kolluk kuvvetlerinin, ancak cesetlerinin üzerinden geçerek yıkabileceklerini" söylediler. Toplantı büyük bir şevkle ve birlik ve beraberlik içinde geçti. Konuşmanın sonunda gecekonduların faşist diktatörlüğe yıktırılmayacağına dair ant içildi.

Şişli'deki gecekondulaşmanın klasik deneyimden çok önemli farklılıkları vardı. Gecekondulaşmayı sağlayan aktörler aynı zamanda ülkede faaliyet gösteren muhalif sosyalist politikanın kurucu aktörleriydi.

Konuyla ilgili başka iki akademik çalışmada³ incelendiği gibi, Şişli'deki gecekondulaşmanın klasik deneyimden çok önemli farklılıkları vardı. Gecekondulaşmayı sağlayan aktörler aynı zamanda ülkede faaliyet gösteren muhalif sosyalist politikanın kurucu aktörleriydi.

Bu dönem sosyalist örgütlerin bölgede gerçekleştirdiği eylemlerden birisi de Migros mallarını taşıyan kamyonlara el koyup gecekonduların mahallelerinde halka dağıtmaktı.

Bu herhalde ilgili aktörlerin de büyük ölçüde üzerine düşünmeden gerçekleştirdikleri nadir bir "mücadele" türüydü. *Hürriyet* gazetesinin 30 Mart 1978 tarihli sayısında yer alan "Dört militan Migros'u basıp kamyonu yükledikleri malları gecekondular mahallesinde dağıttılar" başlıklı ve benzer içerikteki diğer haberler, sosyalist gruplar için motive edici bir işlev de görmüştü. İlgili aktörlerin anlatılarına göre Migros kamyonlarının dağıtımını propaganda yapmak içindi. Yoksa halkın şeker ve un ihtiyacını karşılamak asıl amaç olamazdı.

² Halkın Yolu, Sayı: 44, 1978.

³ Şükrü Aslan, "Yıkılmayı Bekleyen Gecekondular", *Planlama Dergisi*, Sayı: 36, 2006; Şükrü Aslan ve Besime Şen, "Politik Kimliğin Temsil Edici Mekânları: Çayan Mahallesi Örneği", *Toplum ve Bilim*, Sayı: 120, 2011.

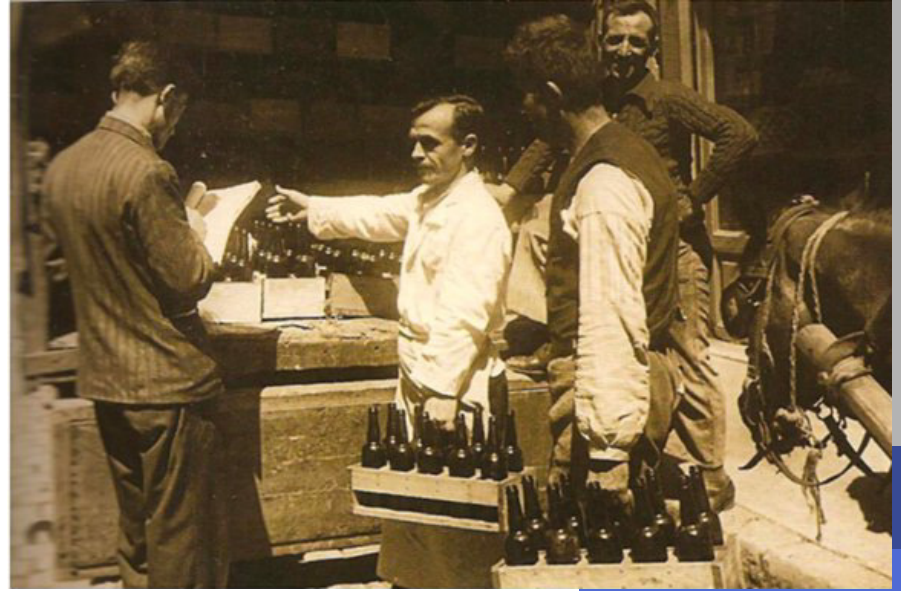
Şişli, bir sanayi mekânı olmasının kaçınılmaz sonuçlarından birisi olarak sınıfsal nitelikte eylemliliklerin de güçlü bir mekânı olmuştu. Bunu görebileceğimiz alanlardan birisi işçi eylemlilikleri ve sendikal örgütlenmelerdi. İkincisi, dönemin sosyalist grup ve örgütleriydi ki bunlar da mekânda çeşitli biçimlerde varlık göstermişlerdi. Bu faktörlerin etkisiyle Şişli çeşitli zamanlarda, çeşitli siyasal ve sınıfsal pratiklere tanıklık etmişti.

1960'lı ve 1970'li yıllarda İstanbul'da belli başlı grev ve direnişlerin gerçekleştiği işyerleri büyük ölçüde Şişli ve Haliç havzasındaydı. Özellikle Kâğıthane ve Sanayi Mahallesi çevresinde yerleşik sanayi kuruluşları çok çeşitli sınıfsal eylemliliklere tanıklık etmişti. Bu fabrikaların bir kısmında daha 1960'lı yıllarda zaman zaman grev ve direnişler gerçekleşmişti. 15-16 Haziran 1970 işçi eylemlerinin merkezlerinden biri Şişli Kâğıthane'ydi. Burada bulunan DemirDöküm fabrikasında 1969 yılında gerçekleşen grev ve direniş basında da uzun süre yer almıştı.

Keza işten çıkarılma kararına karşı 1976 yılı Eylül ayında gerçekleşen Profilo direnişi en çok iz bırakan işçi eylemlerinden birisiydi. DGM ve MESS'e karşı gerçekleşen direnişler üzerine işverenin bazı işçilerin işine son vermesi, ciddi bir direnişle karşılaşmıştı. İşçilerin işi bırakma eylemleri büyüyünce polis müdahale etmiş ve olaylar bir işçinin ölümüyle sonuçlanmıştı. Şişli'nin Bomonti kısmındaki sanayi kuruluşları arasında ağırlıklı olarak yer alan ve çok uzun zaman buradaki üretim sürecine damgasını vurmuş olan kuruluş Bomonti Bira Fabrikası olduğu için, burada örgütlenme çalışmaları da diğer alanlara göre daha baskın olmuştu. Nitekim TÜRK-İŞ kurucuları arasında (1952) yer alan Seyfi Demirsoy, Bomonti Bira Fabrikası'nın işçilerinden birisidir. Hatta bu örgütlenme sürecinin en önemli adımlarından bazıları, kendisinin de çalıştığı Bomonti'de atılmıştı. Türkiye Tekel İşçileri Sendikaları Federasyonu'nun kuruluş toplantısı, 15 Mayıs 1951 tarihinde Bomonti Bira Lokali'nde yapılmıştı ve bu fabrikada ambar işçisi olan Seyfi Demirsoy, kuruculardan birisiydi. Fabrikanın o zaman 330 çalışanı bulunmaktaydı ve bunlar da Tekgıda-İş Sendikası üyesiydi. Kuruluşun-

dan sadece iki yıl sonra bu federasyon, 26 sendikayı ve 12.100 üyeyi temsil eder hale gelmişti.

31 Aralık 1961 tarihinde Saraçhane'de gerçekleşen İstanbul İşçi Sendikaları Birliği mitinginde konuşmacılardan biri yine sendika yöneticisi olarak Bomonti Bira'dan Seyfi Demirsoy'du. Aynı dönemde sendika yöneticileri olan İbrahim Denizcier ve Rahmi Şahin de Bomonti Bira Fabrikası'nın işçileriydi.

Bomonti Bira Fabrikası işçileri

Bomonti Bira Fabrikası işçilerinin örgütlenme deneyimleri arasında Konut Kooperatifi de yer almıştı. 1950 yılında kurulmuş olan Bomonti Bira İşçileri Konut Yapı Kooperatifi, Kuştepe'de 120 konut inşa etmişti. 1957 yılında tamamlanan bu konutlara fabrika işçileri yerleşmişlerdi. Bomonti Bira işçileri 1974 yılında da fabrikada çalışan Naim Tanyeri'nin başkanı olduğu bir Tüketim Kooperatifi kurmuşlardı.

Bomonti'de sınıf örgütlenmesinin geliştiği ikinci alan da tekstil sektörüydü. Bu alan daha çok kamu dışında olması sebebiyle TÜRK-İŞ'in de görece daha zayıf olduğu bir sektördü. Burada büyük ölçüde DİSK'e bağlı Tekstil İş Sendikası'nın örgütlü olduğu görülmekteydi. Bomonti'de onlarca işyerinde bu sendika örgütlüydü.

Bütün bu grevleri yöneten DİSK'e bağlı Tekstil İş Sendikası'nın o dönem 4.200 dolayında üyesi vardı ve sendika şubesi Silahşör

1950 yılında kurulmuş olan Bomonti Bira İşçileri Konut Yapı Kooperatifi, Kuştepe'de 120 konut inşa etmişti. 1957 yılında tamamlanan bu konutlara fabrika işçileri yerleşmişlerdi.

Caddesi, No: 31-33'te bulunmaktaydı. Tekstil işçülerinin bu dönemdeki eylemleri arasında 1979 yılında "DGM'lere Hayır" grevi de yer almaktaydı. Daha çok politik karara uygun hareket etmek çerçevesinde yapılmış bu "uyarı grevi" Şişli'deki işyerlerinde de uygulanmış ve bir gün sürmüştü.

Tekstil sektöründe çalışan işçilerin sendika dışında da örgütleri söz konusuydu. GİBDER (Giyim İşçileri Derneği) bunun bir örneğiydi. Ancak bu derneğe aynı zamanda Bomontili işçiler de üyeydi. Dolayısıyla eylemlilikleri de Şişli ile sınırlı değildi. Aynı şekilde "Şişli Kültür Derneği" de bu sendika dışı kurumlardan birisiydi. Bu dernekler de sendikalar gibi "işçi sınıfı arasında sosyalist bilinci yayma" işlevi görmekteydiler.

Şişli'deki sınıf eylemlilikleri zaman zaman kentteki diğer toplumsal kesimlerin de dahil olduğu ortak dayanışma eylemleri biçiminde de gelişmişti. Bunun en bilinen örneklerinden birisi 1 Mayıs kutlamalarıdır. 1980 yılı 1 Mayıs kutlamalarının yasaklanması sebebiyle, 30 Nisan 1979 tarihinde şimdiki Cevahir Otel'in bulunduğu arazide bir miting düzenlenmiş, Şişli'deki işçiler buraya katıldığı gibi esnaf da o gün kepenk kapatarak bu protestoya destek vermiştir.⁴

Dönemin sosyalist yazınında yer alan Şişli işçi sınıfı eylemliliklerine dair haberler toplumsal mücadele alanının genişliğine işaret ediyordu. 22 Temmuz 1980'de öldürülen DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler'in öldürülmesini protesto etmek için Bomonti'de kurulu Deva İlaç işçileri Türkler'in eşi Sabahat Türkler'e başsağlığı dilemek için açtıkları imza kampanyasında üç metre uzunluğunda imzalı başsağlığı mesajını, Petkim İş 2 Nolu Şube temsilcileriyle birlikte Sabahat Türkler'e teslim etmişlerdi. Mesajda şu ifadeler yer almıştı:

Türkiye işçi sınıfının büyük önderi Kemal Türkler'in ailesine, 22.07.1980'de faşistler tarafından vuruldu. Tüm işçi sınıfının ve siz ailesinin başı sağolsun. Büyük Başkan rahat uyu. Bize Deva işçileri olarak yolunda yürüyoruz.⁵

Son olarak; Şişli'de öğrencilerin toplumsal mücadeleleri, kentin tarihinde çok önemli bir iz bırakmıştı. Şişli'de o yıllarda dört yüksekökol bulunmaktaydı. Bunlar; Gazetecilik ve Halkla İlişkiler (Dolapdere), Siyasal Bilimler (Osmanbey), Eczacılık (Nişantaşı) ve Galatasaray Mühendislik (Hürriyet Mahallesi) okullarıydı. Bunlardan ilk ikisinde siyasal örgütlenme hayli yoğundu. İstanbul Yüksek Öğrenim Derneği (İYÖD) Başkanı Paşa Güven, o dernek üzerinden yeniden kurulan Dev-Genç Başkanı Bülent Uluer gibi dönemin gençlik hareketinin önde gelen isimleri bu okullarda öğreniydi. MHP ve Ülkü Ocakları'nın bir tür üssü niteliğindeki Mecidiyeköy'e yakınlığı nedeniyle Siyasal Bilimler, sık sık çatışmalara sahne olmuştu. Nitekim bu okulun hocalarından Server Tanilli, "komünizm propagandası" yaptığı yönündeki öğrenci ihbarıyla yargılanmış, ardından 1978'de uğradığı silahlı saldırıda yaralanarak felçli kalmıştı. Yine aynı okulun öğretim üyesi Ümit Doğanay ise ertesi yıl vurularak öldürülmüştü.

Sonuç

Şişli zaman içinde değişti kuşkusuz. Fakat bu değişimi belirleyen esas dinamik içeriden değil de dışarıdan olmasıydı. Küresel dünyada sermaye, "kamu" da dahil her alana fütursuzca girme imkânını bulduğunda Türkiye'nin diğer kentlerinde olduğu gibi İstanbul'da ve onun bir parçası olarak Şişli'de de etkisini gösterdi. Önce Şişli yeni dünyanın eğilimlerine uygun olarak bir turizm şehri olmalıydı, parçası olduğu İstanbul gibi. Bir zamanlar kalkınmanın ve gelişmenin en önemli ölçütü kabul edilen sanayi artık bu yeni konseptte uygun değildi ve dolayısıyla sanayinin buradan ayrılmasının yolu açıldı. Geçmişte övgüye konu bir sanayi deposu olan Şişli, önce sanayiden arındırıldı. Bu çerçevede Şişli'nin büyük sanayi kuruluşları (Deva İlaç, Eczacıbaşı İlaç, Doğan Lastik, Ege Kimya, Polisan, Fako İlaç, Pılma Tudor, Roche, Tekfen Ampul vb.) ilçeden ayrıldılar.

Sonra sıra "altın" değerinde arazilerin üzerine dağılmış konut türü olarak gecekondu geldi. Tahmin edilemeyecek bir hızla Şişli gecekondu dan da arındı. Artık tek tük gecekondu kaldı Şişli'de. Onların yerlerini bazı

Küresel dünyada sermaye, "kamu" da dahil her alana fütursuzca girme imkânını bulduğunda Türkiye'nin diğer kentlerinde olduğu gibi İstanbul'da ve onun bir parçası olarak Şişli'de de etkisini gösterdi.

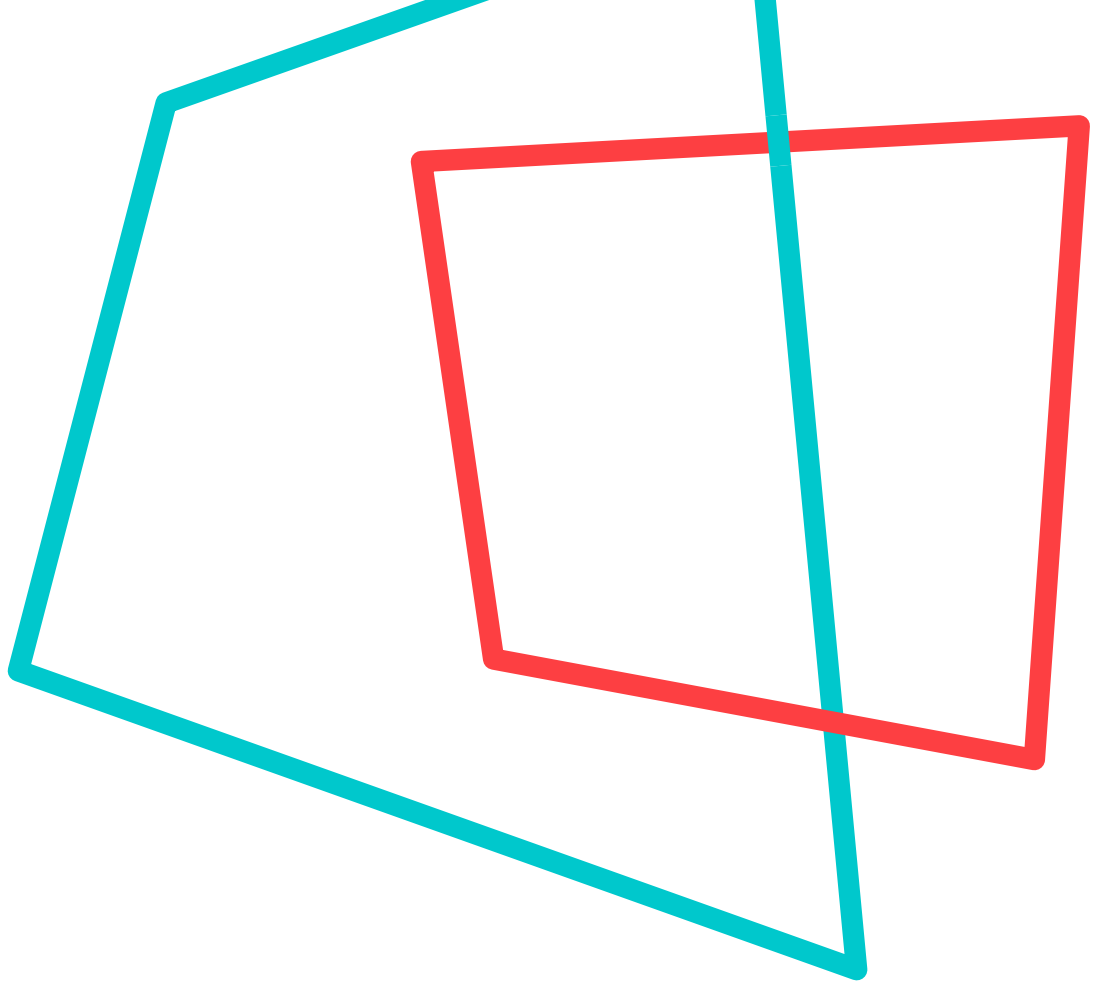
⁴ Güneşli Dünya Dergisi, Sayı: 3. 15 Mayıs 1980.

⁵ Güneşli Dünya Dergisi, Sayı: 10. 7 Ağustos 1980.

yerlerde gökdelen türü yapılar, bazı yerlerde de apartmanlar veya iş merkezleri aldı. Buralardan neredeyse tüm sermaye gruplarını memnun edecek rantlar üretildi. Gecekonducular da gittikten sonra Şişli artık devasa inşaat alanları, alışveriş merkezleri, eğlence, dinlenme ve kültürel mekânları ile kentin ortasında başka bir ilçeye dönüştü. İlçenin neredeyse tüm boşlukları inşaatlarla doldu.

Bu yeni dönemde kentsel mücadelelerin dinamikleri de birer birer silindi. Artık grev yapılabilecek büyük işyerleri neredeyse kalmadı Şişli'de. Bir zamanlar muazzam politik mekân işlevi gören yüksek okulların yerlerini de her nasılsa iş merkezleri aldı. Geçmişte

hayat pahalılığını ve politik baskıları protesto etmek veya çeşitli talepleri dile getirmek üzere yüz binlerce insanın sesini birleştirdiği meydanların da bu yeni Şişli'de olması herhalde "gereksiz" hale geldi. Önce yanı başında ve kentin toplumsal mücadeleler tarihiyle özdeşleşmiş Taksim Meydanı gösterilere kapatıldı. Sonra da koca şehrin tek tük protesto mekânlarından en büyüğü olan Çağlayan Meydanı, içinde başka bölgelerdeki protestocuların da yargılandığı "Adalet Sarayı"na dönüştürüldü. Böylece Şişli'de toplanma mekânları da tüketilmiş oldu. Şişli şimdi artık sessiz... Herhalde sistemin arzu ettiği gibi...

Şişli'de Bir Mahalle:
Tatavla/Kurtuluş

İkinci
Bölüm

Tatavla'dan Kurtuluş'a

Hüseyin Irmak

Çağlar boyunca Tatavla ismiyle anılan, Nisan 1929 itibarıyla adı "Kurtuluş" olarak değiştirilen semt, İstanbul'un Avrupa yakasında Beyoğlu ve Şişli ilçelerinin içinde bulunan beş mahalleyi kapsar. Günümüzde bölge Bomonti, Osmanbey, Nişantaşı, Harbiye, Elmadağ, Dolapdere, Beyoğlu, Kasımpaşa, Feriköy semtleri ve tarihi mezarlıklar ile çevrelenmiştir.

Eski adıyla Tatavla semtinin ilk yerleşimi Byzantium öncesine dayanmakta ve çekirdeğini Kirazlı Köy isimli yerleşim birimi oluşturmaktadır. Köy, adını kiraz ağaçlarının bolluğundan almaktadır.

İmparator VIII. Mihael'den 1267'de çeşitli ticari imtiyazlar ve Galata'ya yerleşim izni alan Cenevizli tüccarların at tavlalarının Kirazlı Köy sirtlarına kurulması ve köy halkının bir kısmının seyisliğe başlaması ile bölge "tavlar" anlamına gelen "Tatavla" ismiyle anılmaya başlanır.

Fakat Osmanlı döneminde, Hıristiyanların at binmelerinin yasaklanması ve geniş köy otlaklarının da "Beylik" statüye alınması nedeniyle at bakımı ve seyisliği ortadan kalkar.

Ekonomik girdileri azalan köy, Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) döneminde iki önemli göç ile büyür. Bu büyüme, bazı kitaplarda yanlış olarak semtin kuruluşu diye verilmektedir. Birinci göç dalgası, Kasımpaşa'daki Ayios Dimitrios Kilisesi'nin camiye çevrilmesi nedeniyle kilise cemaatinin, ikonaları ile birlikte Tatavla'ya taşınmasının istenmesi nedeniyle gerçekleşir. Kasımpaşa cemaati ve gelen bu ünlü ikona ile birlikte Tatavla'daki Ayios Haralambos Şapeli'nin yanında bulunan Ayios Athanasios Kilisesi, Ayios Dimitrios ismini alır. Bu durum nedeniyle kimi eski seyahatname ve haritada köy, "Ayios Dimitrios Köyü" olarak isimlendirilmiştir.

Tatavla haritası

Köye, yine aynı dönemde gerçekleşen ikinci bir yerleşim dalgası bulunmaktadır. Barbaros Hayreddin Paşa'nın Ege ve adalarından getirdiği, Kasımpaşa ile Haliç tersanelerinde çalıştırılan denizci esirler, yetenekleriyle güven sağlayarak kısa süre sonra özgürlüklerine kavuşur. Memleketlerine gitmek yerine İstanbul ve Tatavla'nın Rum kızlarıyla evlenerek Tatavla'ya yerleşen bu topluluk aynı zamanda tersanede çalışmaya devam eder. Aynı süreç Kaptan-ı Derya Piyale Paşa ile de devam eder. Bu defa topluluğa çoğunlukla Sakız Adalılar eklenir. Barbaros ile başlayan Kaptan-ı Derya'ların köyü himaye etmesi 1821 Yunan Bağımsızlık Savaşı'na kadar sürer.

Başından beri homojen olarak Rum Ortodoks nüfusu barındıran bölgeye, başka kökenli insanların yerleşmesi, rivayete göre köyün talebi üzerine Padişah III. Selim'in 1793 tarihli bir fermanıyla yasaklanır. Fakat homojenliğinin asıl nedeni elverişsiz yerleşimi ve fakirliğidir.

II. Mahmut (1808-1839) döneminde Sinemköy (İngiliz Levanten) yerleşiminin oluşmaya başlaması, 1831 Pera yangını sonrası yerleşimin giderek Taksim'in ilerisindeki kırıklara kayması ve 1840'lı yılların başından itibaren Pangaltı (İtalyan Levanten) yerleşiminin oluşması ile Tatavla'nın kuzey sırtlarında iki yerleşim yeri ortaya çıkar. 1911'de konulan tramvay hattı ile Tatavla, Sinemköy ve Pangaltı üzerinden Taksim ile Tünel'e bağlanır.

Tramvay caddesi Peralı tüccarların apartmanları ile dolmaya başlayınca, Tatavla kuzeye doğru büyümüş ve ismini buralara taşımış olur. Yeni bölgeler artık homojen değildir.

Tatavla; tarihi boyunca seyisleri, bostanları, gemi ustaları, ayakkabı atölyeleri, kökeni Dionysos ve Poseidon şenliklerine dayanan (Venedik –ve Rio– karnavalıyla akrabadır) karnavalı, müziği, halk dansları, meyhaneleri, külhanbeyleri, tulumbacıları, ressamaları, mimarları ile meşhurdur.

Tatavla Mandra Meydanı, 1923

III. Selim'e kadar Osmanlı padişahlarının portrelerini ilk olarak yapan ressam Konstantinos Kizikinos, İstanbul'da başladığı çalışmalarını Fransa'da devam ettiren ve günümüzde bazı gezegenlerin kimi kraterlerine ismi verilen astronom Evgenios Antoniadis, Birinci Dünya Savaşı'nın silah baronu Sir Basilios Zaharoff, bestekâr Yorgo ve Aleko Bacanos gibi çok sayıda ünlü ismin yetiştiği Tatavla, Türkiye'de ilk sistematik spor kulübünün de kurulduğu yerdir. Olimpiyat oyunlarında ülkeye ilk altın madalyaları kazandıran Giorgios ve Nikos Alibrandis kardeşler de bu kulübün Tatavlı sporcularıdır.

21 Ocak 1929 gecesi başlayıp ertesi gün de devam eden yangınla büyük bir kırım

yaşayan Tatavla'nın Nisan 1929'da ismi değiştirilir. Şubat-Nisan 1929 sürecinde, İstanbul basını tarafından "Küçük Atina" denilerek ötekileştirilir. 1936 Beyannamesi, 1941'deki 20 Kura Askerlik, 1942 Varlık Vergisi, 6-7 Eylül (1955) saldırıları, 1963 Kararnamesi, 1964 Sürgünü, 1974 Kıbrıs Meselesi ve 1980 Darbesi semtin diğer kırılma noktaları arasındadır.

Günümüzde bir diasporası bulunan Kurtuluş, azalan Hıristiyan ve Musevi nüfusuna rağmen geçmişten izler taşımakta, çok kültürlü yapısında filizler vermeye devam etmekte, farklı kültürleri kendisine çekmeye hâlâ devam etmektedir.

21 Ocak 1929 gecesi başlayıp ertesi gün de devam eden yangınla büyük bir kırım yaşayan Tatavla'nın Nisan 1929'da ismi değiştirilir.

Tatavla yangını

Dönüşen Şehrin Dönüşen Eğlencesi: İstanbul'da Karnavallar

Naz Vardar

“Meyyit yokuşunu tırmanırken ilk hayat müjdesini bir evin önünde kurulmuş olan later-nadan aldık. Evden kadın, erkek birtakım maskaralar çıkıyorlardı. Ayı kafalı bir herif mahalle çocuklarına saldırıyor, kaçırıyordu. Elleri tırnaklı bir eldiven içinde idi. Burnuna koskocaman bir hurizma (halka takılmış); bir kadın, elinde def, zincirini çeke çeke götürüyordu.

Şişhane karakolunun feneri, karşısındaki meydanı loş bir karanlık içinde aydınlatıyordu. Laterna gene başladı. Onunla beraber dans da başladı.”¹

Birinin eli diğerinin belinde Polka oynayan bu grubu gören Ahmet Rasim karnavalda maskenin neden bu kadar önemli olduğunu birden anlayıveriyor: “Maske olmazsa alenen oynanılmaz, gece bile olsa!” Rasim’in 1922’de yayımladığı bu anısı, bir soğuk kış günü arkadaşları Perucar ve Faiz ile Beyoğlu’nda başlayıp geç saatlerde Tatavla’daki istiridye panayırında biten karnavala ait. Cumhuriyetin ilk yirmi yılında dönüşerek ve değişerek de olsa kutlanmaya devam eden karnavallar İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra özellikle gayrimüslimlerin maruz kaldığı ayrımcı politikalar ve travmatik olaylardan sonra sokaklardan çekiliyor. 2000’li yıllara kadar Apokries, Rum vatandaşların evlerde, okullarda ve derneklerde kapalı etkinlikler olarak kutladığı cemaat içi bir etkinlikken, son yıllarda bu kutlamayı tekrar canlandırmak için farklı adımlar atıldı. Kurtuluş sakinleri tarafından 2009-2014 yılları arasında kutlanan Baklahorani, 2020 ve 2021 yıllarında da Bellek Şişli tarafından tekrar kutlanmaya başlandı.

Kısaca tarihsel özetini verdiğim bu karnaval nereden geliyor? Toplumsal hafızanın Apokries, Apukurya ve Baklahorani olarak aktardığı terimler nereden geliyor? En genel anlamıyla karnaval, bugün Batı’da, özellikle Katolik gelenekten gelen ülkelerde gördüğümüz eğlencelerle aynı kökenden geliyor. Bir Hıristiyan geleneği olsa da Kilise’yle ve resmi dinle ilişkisi olmadığını ve hatta tamamen ters

düşüğünü söylemek gerekir. Eğlencenin türü açısından Hıristiyanlık öncesi, Antik Yunan ve Antik Roma’daki Dionisos şenliklerine kadar felsefi bir bağlantı kurmak da mümkün. Fakat 19. ve 20. yüzyılda İstanbul’da kutlanan karnavalların izini tarihsel olarak antik döneme kadar sürmek çok da mümkün değil. Bu yüzden İstanbul’daki karnavallardan bahsederken tamamen şehirli ve modern bir eğlenceden bahsettiğimizi unutmamak gerekir.

Batı’daki karnavalların, Kilise’yle tamamen ters düşmesine rağmen özellikle 16. ve 17. yüzyıllarda bir şekilde Kilise takvimine adapte olduğunu görüyoruz. Noel’le başlayıp Paskalya’da zirveye ulaşan Hıristiyanların bayram ve kutlama dönemine ekleniyor. Yani Paskalya öncesindeki 40 günlük perhiz döneminden de önce gelen eğlence ve tüketim dönemine karnaval deniyor. Hayvansal gıdaların tüketiminin yasak olduğu bu perhiz döneminden önce şubat ya da mart ayına denk gelen eğlenceler için kullanılan kelimeler de bu mantığı yansıtıyor. Latince bir kelime olan *karnaval* ve aynı dönemin Yunancadaki karşılığı *apokries* de etten uzaklaşmak anlamına geliyor. Osmanlı’da karnaval ve apokries değişimli olarak kullanılsa da halk arasında Türkçeleştirilmiş bir kelime olan Apukurya’nın da kullanıldığını görüyoruz.

Karnaval başları. Kara ve soğuk yağmur Beyoğlunda mahalli kalfilere sokak tasvifi ediyor. *Akşam*, 16 Şubat 1934, s. 3

Karnaval başları. Beyoğlu caddesinde sokak maserallere rastlanıyor. Resminde bazılarıdan bir kalfiyi gözetmektedir. *Akşam*, 8 Mart 1935, s. 3

¹ Rasim, A. (1992). *Fuhs-i Atik* s. 132-133.

Ortodoks karnavallarının Katolik karnavallarından ayrılan birtakım ritüelleri ve özellikleri var. Bunların en başında da karnavalın bittiği ve perhizin başladığı pazartesi gününün de kendine özgü ve karnavaldan çok da farklı olmayan bir kutlamasının olması geliyor. Aslında perhize hazırlık için temizlik yapılan bir gün olan Temiz Pazartesi, İstanbul'da ve Ortodokslarda karnavalın normal zamanından öteye sarktığı ekstra bir gün gibi kutlanıyor.

Tam bu noktada *Baklahorani* kavramına geliyoruz. Baklahorani sadece Tavatla'daki Temiz Pazartesi eğlencelerine verilen özel ve buraya özgü bir isim. İsmi kendisi de zaten Baklahorani'nin bu yerel ve özgün kimliğini yansıtır nitelikte. Apokries'in aksine Baklahorani Yunanca bir kelime değil. *Bakla* ve *horani* olmak üzere iki kelimedenden oluşuyor. Baklanın meşhur bir perhiz mezesi olan favanın yapımında kullanılan fasulyelerden geldiği, fakat horani'nin ya Farsçadaki *yyorum*² kelimesinden ya da Yunancadaki *dans* kelimesinden türetildiği söyleniyor.³ Baklahorani isminin ne zaman ve nasıl türetildiğini bulmak şu an için imkânsız olsa da aslında kelimenin iki anlamı da o günkü eğlencelerin içeriğini yansıtmaya açısından gayet yeterli duruyor: Yemek yemek ve dans etmek.

İstanbul'daki kutlanışına geçmeden önce karnaval eğlencesinin tanımını yapmakta yarar var. Mikhail Bakhtin'in edebiyattan yola çıkarak ortaçağdaki ritüeller, karnavallar ve davranışlar için yaptığı tanım karnavalın özünü anlamamıza yardımcı oluyor. Kahkahanın ve mizahın merkezde olduğu karnavalesk atmosferler, limitli bir zaman aralığında toplumun tüm dogmalardan özgürleştiği, günlük hayat düzeninin askıya alındığı ve hatta altüst edildiği, izleyici ve katılımcı arasındaki farkın bulanıklaştığı ve kişilere ikinci bir hayat yaşamaya imkân sağlayan bir ortam olarak tanımlanıyor.⁴ Böyle bir atmosfer beraberinde normal hayatta kabul görmeyen davranışların daha özgürce yapılabilmesini getiriyor; yani cinsellik, şiddet, alkol tüketimi ve her tür aşırılık kendine özgürce yer bulabiliyor. Bu ortamı destekleyen araçların en başında da kişinin tanınmamasını sağlayan maske ve kılık değiştirme geliyor. Onu takiben ise oyun ve mizah karnavalın en temel

Ortodokslar büyük perhize girdiler

Dün Apukaryanın son günüydü. Ortodokslar, dün akşamdan itibaren paskalya yortuları için büyük perhize girmişlerdir. Apukaryanın son gününe Baklahorani derler ve Kurtuluşa panayırlar. Dün birçok maskaralar, Kurtuluşa giderek, yemişler, içmişler, eğlenmişlerdir

Milliyet, 12 Mart 1935, s. 1

elementlerinden biri. Her ne kadar Bakhtin zamansız ve mekânsız masalsi bir karnavalesk resmetse de karnavallara tarihsel olarak yaklaşmak kullanılan materyal ve kültürel öğeler aracılığıyla dönemin sosyal ve politik meselelerini sıradan insanın gözünden anlamayı mümkün kılıyor.

Yukarıda sosyal ve kültürel anlamda tanımlamaya çalıştığım karnavalları ya da apokriesi 19. ve 20. yüzyıl İstanbul'unda ele almak için dönemsel, mekânsal ve sınıfsal ayrımları anlamakta fayda var. Öncelikle Osmanlı İstanbul'una bakarken hem dönemin özelliklerinin hem de ana mekânlar arasındaki sosyal ve ekonomik ayrımların farkına varmak karnaval eğlencelerini anlamlandırmak için kritik. Resmi Osmanlı arşivlerine baktığımızda karnavalla ilgili ilk meselelerin 1800'lerin ortasında gündeme geldiğini görüyoruz. Bu da aslında tam olarak Osmanlı'nın bir dizi reform sürecine girdiği, tüm halkların eşit vatandaş statüsüne geldiği ve Batılı değerlerin sosyal ve hukuki anlamda entegre edilmeye çalışıldığı bir döneme denk geliyor. Tanzimat dönemini takip eden II. Abdülhamit döneminde ise anayasanın askıya alındığı, otoriter bir rejim ve aynı zamanda doğu illerinde Ermenilere karşı yapılan katliamlarla, Balkanlar ve Makedonya'da milliyetçi ayaklanmalar görüyoruz. 1908'de Jöntürk devrimiyle kısa bir süre daha anayasal düzene tekrar geçilse de, devamında gelen Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşıyla ekonomik zorluklar baş gösteriyor ve toplumdaki ayrışma artıyor.

² Hristodulu, M. (2013). *Tavatla Tarihi*. İstanbul: İstos Yayınevi, s. 65.

³ Spataris, H. (2004). *Biz İstanbullular Böyleyiz (1906-1922)*. İstanbul: Kitap Yayınevi, s. 37.

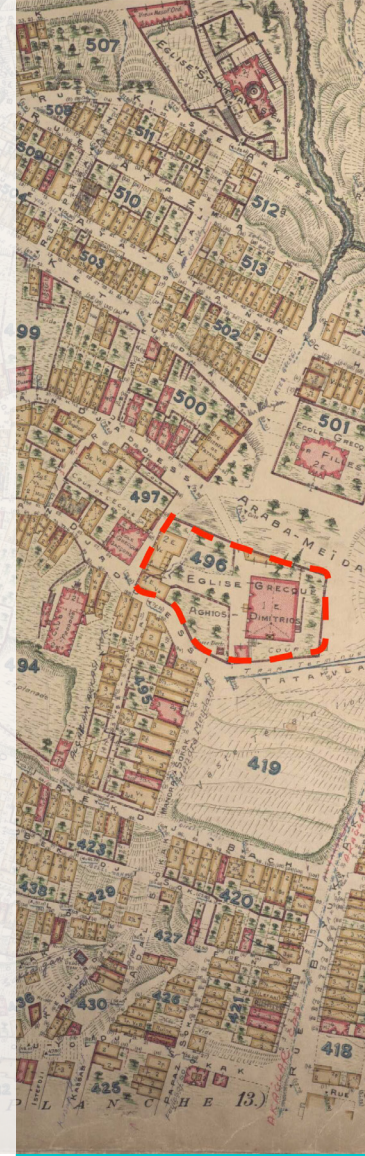
⁴ Bakhtin, M. (1968). *Rabelais and His World*. Cambridge, Mass.: MIT Press.

Bu tarihsel arka planda ele aldığımızda karnavalın her yıl ve her yerde aynı şekilde kutlanmadığını tahmin etmek zor değil. Elimizdeki (Osmanlıca, Türkçe, İngilizce ve Fransızca) kaynaklara bakınca, Tatavla ve Pera-Galata ekseninde yoğunlaşan eğlencelerin bu mekânların sosyo-kültürel ve ekonomik özelliklerini yansıttığını söylemek mümkün.⁵

20. yüzyıl başına kadar Tatavla sadece işçi ve orta sınıf Rum-Ortodoks nüfusunun yaşadığı, kendine has ve özerk bir yaşam tarzı olan bir mahalleydi. Bölgeye ilk yerleşenlerin 16. yüzyılda Osmanlı ordusuna esir düşen ve tersanelerde çalışan Ege adaları kökenli Rumlar olduğu düşünülüyor. Etnik ve dini kimliğini yüzyıllar boyunca koruyan mahalle, bu sayede kendi iç işlerinde özerkleşmiş ve devlet güçlerinin girmesi zor bir yer haline gelmişti. Kırklık bir tepe üzerine kurulu olan Tatavla hem panayırlar için çok elverişli bir coğrafyaya sahipti hem de meyhaneleri ve tavernaları sayesinde eğlence kültürüyle ünlenmişti.⁶ Bu yüzden de Tatavla çoğu zaman dışarıdan tehlike ve düşük ahlaki değerlerle de özdeşleştiriliyordu. 20. yüzyılın başından itibaren Tatavla ve çevresi göç almaya başladıkça daha kozmopolit bir yapıya ulaşıyor.

Tatavla'da Apokries ve Baklahorani'den bahsettiğimiz zaman olabildiğince sokağa yayılmış, coşkun, aykırı ve alt sınıflara özgü bir eğlenceden bahsediyoruz. Baklahorani günü Aya Dimitri Kilisesi'nin yanındaki meydan, kalabalıkların gündüz piknik yaptığı, akşam da meyhane ve tavernaların dışarıya masa ve sandalye kurmasıyla içki içilip müzik yapılan ve dans edilen bir festival alanına dönüşüyordu. Kapalı sosyal yapısına rağmen maskeli ve kostümlü kalabalıklar Apokries ve Baklahorani günü şehrin farklı yerlerinden Tatavla'daki Aya Dimitri Kilisesi meydanına akıyordu. Şehrin kuzeyinden gelenler Pangaltı'da toplanıp, eski İstanbul'dan gelenler ise Galata ve Pera'da dolaştıktan sonra Dolapdere'ye inip Akarca Yokuşu üzerinden meydana buluşuyordu. Bu anlamda Tatavla'daki karnaval eğlencelerinin kendi içinde özel bir yapısı olduğunu ama şehrin geri kalanıyla da oldukça bağlantılı olduğunu söylemek mümkün.

Tatavla'ya bağlanan ve hatta Tatavla'dan taşan kalabalıklar için önemli merkezlerden biri de Pera ve Galata'ydı. Fakat Pera ve Galata hem sosyo-ekonomik yapı olarak hem de eğlence türü anlamında Tatavla'dan ayrışıyordu. Öncelikle Pera ve Galata'nın Avrupalı tüccarların, elçilerin ve aristokratların yaşadığı, Batı tarzı hayat sürülen bir bölge olduğunu söylemek lazım. Batılı anlamda tiyatro salonlarının kurulması ve kültürel hayatın bu yönde şekillenmesi de Tanzimat'a denk geliyor. Karnaval esnasında Pera ve Galata sokaklarında sıradan insanların maskeli ve kostümlü şekilde dolaştığını ve eğlendiğini kaynaklardan okuyoruz. Dönemin gazetelerine baktığımızda aynı zamanda tiyatro, opera ve elçiliklerin iç mekânlarında karnavala özel düzenlenen maskeli baloların da yer aldığını öğreniyoruz. Bu balolar bazen kişiler tarafından tamamen eğlence amaçlı düzenleniyordu, bazen de özellikle gayrimüslim cemaatlerin dernekleri tarafından bağış etkinliği çerçevesi altında yer alıyordu. Sokaklarla ve Tatavla'yla karşılaştığımızda bu eğlencelerde maske ve kostüm kullanılsa bile bunların amacı tanınmamak değildi. Buralardaki kostüm, maske, dekorasyon ve ikramlar zenginliğin ve prestijin sergilenmesine yarıyordu.

Tatavla haritası

İkdam, 21 Şubat 1939, s. 2

⁵ Bu çalışmada karnaval deneyimini tekrar inşa edebilmek için Osmanlıca, Türkçe, İngilizce ve Fransızca kaynaklara başvurulmuştur. Fakat Rumca ve Yunanca kaynaklar dahil edilmediği sürece burada çizilen karnaval deneyiminin eksik olduğu akıld tutulmalıdır.

⁶ Hristodulu, M. (2013). *Tatavla Tarihi*. İstanbul: İstos Yayınevi, s. 29.

Özellikle Tatavla'nın sokakları ve Pera ve Galata'nın iç mekânlarında iki ayrı karnaval havasının estiğini söylemek mümkün. Bir tarafta şehrin elit, Batılı ve zengin kesimi tüm detaylarıyla organize edilmiş bir gösteri düzenlerken, sokaklarda şehrin sıradan halkı kendi kendine bir araya gelerek özgür, düzensiz ve aşırı bir eğlencenin tadını çıkarıyordu. Fakat bu iki mekânsal ve sınıfsal alanın birbirinden keskin çizgilerle ayrıldığını düşünmek de yanlış olur. Sıradan insanların elçilik ve tiyatrolardaki gösterilere girmesi çok mümkün olmasa da bu insanlar restoran, birahane ve bahçelerdeki herkese açık karnaval eğlencelerine, danslara ve kostüm yarışmalarına girip çıkabiliyorlardı. Sokakta karşılaşmalar da oldukça yaygındı. Tatavla'daki eğlenceler özellikle şehirde gayri ahlaki bir üne sahip olduğundan insanlarda merak uyandırıyor. Şehrin zengin ve elit kesiminin egzotik bir merakla gizlice Tatavla'dan arabayla geçerek buradaki eğlenceleri izlediği ve göz attığı rastlanan bir durumdu. Fakat şunu da belirtmek gerekir ki Tatavla'daki eğlenceler tam da bu yüzden tüm Rum toplumu tarafından benimsenmiş bir eğlence türü değildi. Baklahorani zamanı Tatavla özellikle Rum toplumunun daha ayrıcalıklı ve inançlı hayat tarzına sahip Fenerli aileleri tarafından küçük görülen ve çocuklarına kesinlikle yasaklanan yerlerdi.⁷

Peki sokaklarda ne tür manzaralar görmek mümkündür? Materyal ve kültürel anlamda oldukça çeşitli bir yapı vardı. Karnaval zamanı yaklaştığında Beyoğlu'ndaki büyük mağazaların vitrinleri türlü türlü maske ve kostümlerle doluyordu. Sermet Muhtar Alus maskeleri şöyle anlatıyor: "Ablak yüzlüsü, patlak gözlüsü, faraş ağızlısı, bıyıksız, bıyıklısı, sakallısı, zenci yüzü gibi kapkara, Habeşinki gibi boz, Çinlininki gibi sapsarı. Bunların pamuk ipliğinden, yahut ince telden örmeleri, kuş, keçi, inek suratlıları... Lastik bağla surata takılacak iğreti bıyıklar, sakallar, favoriler, mukavvadan külahlar, şapkalar, bombortlar, borular." Kostümler ise İtalyan tiyatrosundan Kolumbina, Piero, Arleken, Domino gibi karakterler olabileceği gibi yerel ve millî kıyafetler ya da hayvan kılığı da olabiliyordu.⁸

Grup halinde gezen maskaralar ise rengârenk ama karmaşık bir tablo çiziyordu. Ahmet Rasim aynı günden şöyle bir maskara alayını yazıyor: "... laternaları önde eğrile büğrüle geliyorlardı. Sokak doldukça doldu. Halbuki arkada daha başka takımlar olduğu görülüyordu. İlk, akşam gördüğümüz araba, yumurtalı sırık hamalları, bağladığı balonu pörsümüş cici burun, paskal kıyafetli, çifte boynuzunun ortası çingiraklı herif, kolları sepetli çingene karılar, aralarında diğer zurnalar, laternalar, karışık gruplar, merkebe ters binmiş yüzü boyalı, uzun, mozayık sivri külah, efzon biçimliler birbiri üstüne yığılıyorlardı."⁹

Milliyet, 19 Şubat 1934, s. 6

Dönemin tanıklıkları aynı zamanda maskara alaylarının ilginç oyunlarını da anlatıyor. Bu oyunların karnaval bağlamında yoğun alay ve kahkaha elementleri içermesi normal olsa da oyunların içeriğini tarihsel olarak anlamlandırmaya çalıştığımızda dönemin sosyal meseleleriyle ilgili bazı ifadeler içerdiğini fark etmek mümkün. Örneğin, karnaval sırasında bugünkü İstiklal Caddesi olan Grand Rue de Pera'dan bir vapur modelinin yürütüldüğünü görmek mümkündür. Borudan yapılmış bacası, iki direği ve yanlarından sallanan can yelekleriyle cadde boyunca ilerleyen vapurun takma bıyıklı, fesli, ponponlu ayakkabılarıyla Yunan millî kıyafeti fustanella giymiş kaptanı "tornayt, tornistan, filispit" diye bağırır yolcuları çağırırdı. Bilet alıp vapura binme taklidi yapan maskaralar yoldaki arkadaşlarıyla

⁷ Spataris, H. (2004). *Biz İstanbullular Böyleyiz (1906-1922)*. İstanbul: Kitap Yayınevi, s. 38.

⁸ Alus, "Geçmiş Zaman Olur ki: Eski İstanbul'da Apukurya ve Maskaralar", *Son Posta*, 1943-1945. Taha Toros Arşivi, Dosya No: 312.

⁹ Rasim, A. (1992). *Fuhs-i Atik*, s. 153.

vedalaşarak ağlarlardı.¹⁰ 19. yüzyılın sonlarına doğru İstanbul'da toplu taşımada önemli yer kazanan vapur aynı zamanda beraberinde günlük hayatta birçok değişiklik ve yenilik getirmişti. Karnavalda görülen bu vapur oyunu komik bir canlandırma olmakla birlikte sıradan insanın teknolojik gelişmelerle hayatlarındaki değişiklikleri üzerine bir tür ifade biçimi olarak da düşünülebilir.

Bir başka örnek ise belli meslek gruplarının özellikle sosyal ve ekonomik karakterlerini alaya alan ve dolayısıyla toplumdaki kimlik ilişkilerine de ışık tutan canlandırmalar. Maskara alaylarına en çok konu olan gruplar hamallar ve tulumbacılarıdır. Maskara grupları yangın söndürme ve güvenlik gibi sorumlulukları olan ve yerel gençlerden oluşan tulumbacı ekipleri gibi giyinip tulumbacılarla özdeşleşmiş maskülen ve maço tavırları alaya alıyorlardı. Maskara alayı tulumba yerine küçük bir sandık yükleniyor, fenerci küçük bir kâğıttan fener tutuyor, hortumcu da ince ve uzun bir iple dolaşıyordu. Çok zor ve ağır bir iş yaparcasına naralar atarak karnaval sırasında sokaklarda geziyorlardı.¹¹

Tulumbacılar

Hamal kılığındaki maskaralar da şalvar, potur ve sarık giyip karşılıklı taşıdıkları sırtların ucundaki kalın bir zincirle asılmış yumurtayı ağır bir yükmiş gibi taşıma taklidi yapıyorlar, sık sık mola vererek terlerini siliyorlardı.¹² Bu oyun 19. yüzyılın sonunda doğu illerinden İstanbul'a göçen ve hamallık yapan genç ve bekâr erkeklerin toplumda yarattığı sosyal gerginliğe işaret ediyor. Hamallık görevi 1896'dan sonra İstanbul'da Ermenilerle yaşanan olaylardan sonra aynı bölgeden gelen Kürt gençlere verilmişti. Hamallık hem

küçük görülüyordu ve hem de etnik olarak tartışmalı bir alan haline gelmişti. Karnavaldaki bu hamal maskara alayı da yine toplumun göç, etnik çatışmalar ve şiddetle gelen sosyal problemlere karşı bir ifadesi olarak görülebilir.

Peki İstanbul sokaklarında yaşanan bu eğlencelere devlet ve halkın geri kalanı nasıl yaklaşıyordu? Yukarıda da belirttiğim gibi karnaval her ne kadar kapsayıcı bir eğlence türü olsa da toplumun her kesimi tarafından tasvip edilen ve desteklenen bir eğlence anlayışının ürünü değildi. Dönemin basınında karnaval özellikle aşırılık ve taşkınlıkla sıkça özdeşleştiriliyordu. Ayrıca karnavalın verdiği özgürlüklerden yararlanan kadınlar çoğunlukla "kötü" kadın olmakla suçlanıyordu. Devlet tarafında ise direkt bir müdahale görmesek de dönem dönem teftiş ve gözetleme artıyordu. Özellikle toplumsal gerginliklerin arttığı 19. yüzyıl sonunda devletin daha gergin ve korku dolu yaklaştığını söylemek mümkün. Sistematik bir yaklaşım olmasa da 1908 sonrası özellikle resmi kurumlarla bağlantısı olan Müslüman erkeklerin karnavalda kadın kılığında bulunmasının problem haline geldiğini ve bunun İslam'a aykırı olarak algılandığını görüyoruz.

Tanıklıklar özellikle işgal döneminde İstanbul'da karnavalın en çılgın ve aykırı seviyesine ulaştığını yazsa da bu dönem daha derin araştırılmayı bekliyor. Cumhuriyetin ilk yirmi yılında karnavalla ilgili özellikle Türkçe basında çok fazla yazı bulmak mümkün. Basının gelişmesi ve fotoğrafın yaygınlaşmasıyla birlikte bu dönemden çok fazla yazılı ve görsel materyal karnavalın daha geniş kitleleri çekmeye başladığını yazıyor. Bunda toplu taşımadaki gelişmeler ve Tatavla'nın tramvayla şehrin geri kalanına bağlanması da büyük etken. Ayrıca Cumhuriyetin yeni kurumlarının bir önceki yüzyılın balo furçasına ayak uydurduğunu ve karnaval döneminde bağış amaçlı maskeli balolar düzenlediklerini de gazeteler yazıyor. Fakat tabii ki Cumhuriyetle birlikte nüfusta yaşanan değişikliği de dikkate almak gerekiyor. İstanbul'daki Rum nüfusu mübadeleden muaf bırakılmış olsa da milliyetçi ve Türkleştirme politikaları gayrimüslimleri ayrımcılığa ve dışlanmaya maruz bırakıyordu. Bunun ilk adımları ise 1929'da

¹⁰ Alus, "Geçmiş Zaman Olur ki: Eski İstanbul'da Apukurya ve Maskaralar", *Son Posta*, 1943-1945. Taha Toros Arşivi, Dosya No: 312.

¹¹ Alus, "Geçmiş Zaman Olur ki: Eski İstanbul'da Apukurya ve Maskaralar", *Son Posta*, 1943-1945. Taha Toros Arşivi, Dosya No: 312.

¹² Rasim, A. (1992). *Fuhs-i Atik*, s. 134.

Tatavla'nın isminin Kurtuluş olarak değiştirilmesiyle ve Türkçe konuşmanın zorunlu hale getirilmesiyle atılmıştı.

Bu ötekileştirici ve baskıcı sürecin en büyük yansımaları da karnavalın toplumun daha geniş bir kesimi tarafından ilgi görmesine rağmen Türkçe basında maskaraların ötekileştirilmesi ve suçla ilişkilendirilmesinde görüyoruz. Dönemin ekonomik zorluklarına ve tasarruf politikalarına rağmen karnavalda kesenin açılıyor olması, maskaralığın Hıristiyan âdeti olması, karnaval eğlencelerinin Rumların bir zafer gösterisine dönüşmesi ve tabii ki karnavalda hırsızlık, sarhoşluk, kavga ve yaralama gibi suçla ilişkili olayların meydana gelmesi basının vurguladığı noktalardandı. 1936 yılında *Tan* gazetesi muhabiri karnavalda uzunca vakit geçirdikten sonra Rum vatandaşların ağırbaşlılığını kutluyor ve içinden "Tatavla öldü, yaşasın Kurtuluş" diye bağırarak istediğini yazıyordu.¹³

1940'lerden sonra karnavalın toplumsal alandan kaybolduğunu biliyoruz. Özellikle gayrimüslim genç erkeklerin Yirmi Kur'a askerlik kanunuyla zorla askere alınması ve 1942'deki Varlık Vergisi'yle gayrimüslimlerin yaşadığı travmalar azınlıkların toplumsal görünürlüğüne daha tehlikeli hale getirmişti. Toplumsal hafızada karnaval 1942'de yasaklanmış olarak hatırlansa da aslında yasaklandığına dair bir kanıt şu an için yok. Ayrıca 1942 ve 1944 yıllarında *Apoyevmatini* gazetesi *Baklahorani* ve karnavalın sokakta kutlandığını ama eski coşkusunun kalmadığını yazıyor. Doğrudan karnavalı hedef alan bir yasak olsun ya da olmasın, toplumsal alandan yok olmanın önemli sebeplerinden birinin azınlıkların kendilerini güvende hissetmemelerinden kaynaklanan bir çekilme olması ihtimali ağır basıyor.

1940'lerden sonra toplumsal alandan yok olsa da karnavalın tamamen tarihten silindiğini söylemek çok doğru olmaz. Cemaat içindeki, kapalı mekânlarda yapılan karnavalların daha çok geçmişi anma ve kolektif kimliğe sahip çıkma amacıyla devam ettiğini söyleyebiliriz. 1940'tan sonraki dönem cemaat içinde "zor zamanlar" olarak anılsa da aynı zamanda cemaat kendi içinde kimliğin, geçmişle

Akşam, 21 Şubat 1939, s. 8

bağlantının bir parçası olarak apokriese tekrar sahip çıkıyor. Bunu da hafızayı özellikle sözlü hikâyelerle, sofraya kültürüyle ve kostümlerle aktararak oldukça aktif bir şekilde yapıyor. Özellikle ailelerin kadınları arasında yemek tarifleri ve kostüm yapma pratiği üzerinden bir hafıza aktarımı mevcut. Bu hafızalar genellikle okullarda ve derneklerin apokriye partilerinde pekişiyor.

2000'lerde İstanbul'un çok kültürlü geçmişine ilginin artması, medyada ve edebiyatta nostaljik eserlerin çoğalmasının da etkisiyle Tatavla ve Baklahorani toplumun bir kesiminde daha çok konuşulur hale geldi. Bunun daha çok yaygınlaşmasında ve bu araştırmaya¹⁴ da sebep olmasında en büyük etken ise Baklahorani'nin 2009-2014 yılları arasında Kurtuluş'ta tekrar canlandırılması oldu. Özellikle İstanbul'un 2010'da Avrupa Kültür Başkenti olmasıyla açılan toplumsal alanda kendine yer bulan bu yeniden canlandırma girişimi Kurtuluş'un yeni sakinleri ve İstanbul'da yaşayan Yunanlar tarafından hayata geçirilmişti.

¹³ "Karnavalın Son Gününde Meşhur Kurtuluş Tatavla Panayırını", *Tan*, 25 Şubat 1936.

Fakat Gezi Parkı Protestolarıyla birlikte toplumsal hareketlerin hedef haline gelmesiyle yine kendiliğinden sokaklardan çekilmek zorunda kaldı. 2020 yılında Aya Dimitri Kilisesi ve Şişli Belediyesi desteğiyle Şişli gönüllülerden oluşan Bellek Şişli, üç günlük bir Baklahorani programıyla karnaval ruhunu Kurtuluş'a tekrar getirmek için çalışsa da programdan bir gün önce Suriye'nin İdlib bölgesinde gerçekleşen askeri saldırıdan dolayı program iptal edildi. 2021 yılında, dünyanın her yerini etkisi altına alan pandemi sebebiyle Baklahorani fiziksel olarak gerçekleşemese de dönemin ruhuna uygun bir şekilde çevrimiçi bir belgesel ve eğlence yayınıyla karnaval ruhu es geçilmedi.¹⁵

Sonuç olarak, ismine ne dersek diyelim
-Tatavla karnavalı, Apokries, Apukurya ya da

Baklahorani- karnavalesk ruh, Osmanlı'nın maskara alaylarından, Cumhuriyetin ilk döneminde tramvayla Eyüp'ten Tatavla'ya gelen meraklı gözlerden ve bilgisayarının başında Tatavla'da yapılan perhiz mezelerini izlemeye kadar çok büyük dönüşümler geçirdi. Bütün bu dönüşümler Osmanlı İmparatorluğu'nun, Cumhuriyetin ve özellikle Rumların tarihinden bağımsız değil. Karnaval, Şişli'nin ve Tatavla'nın tarihine ışık tuttuğu kadar, sıradan insanların günlük hayatını, meselelerini, zevklerini, şakalarını, korkularını, kaygılarını ve travmalarını anlamamıza da yardımcı oluyor. Sıradışı, bağımsız ve karşılaşmalara imkân tanıyan bir eğlence olarak karnaval başka dillerdeki kaynaklar ve kolektif hafızalar araştırıldıkça daha da zenginleşecek bir araştırma alanı sunuyor.

KARNAVALIN SON GÜNÜ :

Bir haftadanberi devam eden karnaval eğlenceleri dün bitmiştir. Bu münasebetle, Kurtuluşta her sene olduğu gibi (panayır) toplanmış, birçok eğlenceler yapılmıştır. Sağdan soldan biriken meraklılarla, panayır yeri geçilmez bir hale gelmiştir. Bu resimde, panayırda maskara kılığında eğleneni görüyoruz.

Tan, 8 Mart 1938, s. 2

¹⁴ Bu araştırma, 2020 yılında Boğaziçi Üniversitesi Tarih Bölümünde yazdığım yüksek lisans tezimin özeti niteliğindedir.

¹⁵ <https://karnavaltatavla.org/>

Şişli Hafızasının İzini
Süren Diğer Alternatif
Sivil Toplum Girişimleri

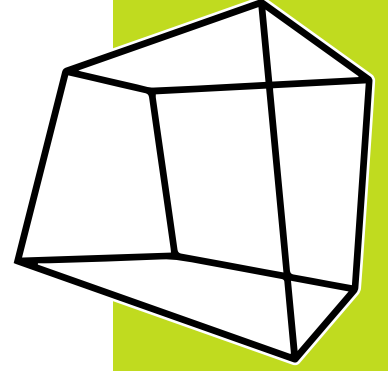
Üçüncü
Bölüm

KARAKUTU DERNEĞİ

Hafıza Yürüyüşleri

Karakutu, herkesin barış içinde ve adil koşullarda yaşadığı, tüm tahakküm ilişkilerinden ve şiddet biçimlerinden arınmış bir geleceğin kurulmasına katkıda bulunma hedefiyle 2014 yılında İstanbul'da kuruldu. Bu geleceğe ulaşmak için, geçmişten dersler çıkarmayı çalışma alanı olarak seçmiş ve hedef kitlesini gençler olarak belirlemiş bir sivil toplum kuruluşu. Bu hedefle gençlere yönelik çeşitli eğitim programları, seminer dizileri ve Hafıza Yürüyüşleri düzenliyor.

Hafıza Yolculuğu Programı'nın bir parçası olan Hafıza Yürüyüşleri şehir mekânlarının sessizleştirilen hikâyelerinin genç gönüllüler tarafından araştırılıp genç katılımcılara aktarıldığı bir etkinlikler dizisi. Açılış oturumuyla başlayan etkinlikte katılımcılar yönlendirici şifreleri çözerek mekânlara ulaşıyor ve genç anlatıcılardan mekânların hikâyelerini dinliyorlar. Hafıza Yürüyüşleri mekânların hafızasının katılımcılara hissettirdikleri ve düşündürdükleri üzerine konuşulan kapanış oturumuyla da sonlanıyor. Karakutu Derneği, aralarında Şişli'nin de bulunduğu İstanbul'da toplam sekiz rotada Hafıza Yürüyüşleri gerçekleştiriyor.

KARAKUTU

Karakutu Derneği hakkında detaylı bilgi almak ve çalışmalarını incelemek için web sitelerini ve sosyal medya hesaplarını ziyaret edebilirsiniz. Ayrıca info@karakutu.org.tr adresinden dernekle iletişime geçebilirsiniz.

- karakutu.org.tr
- [karakutuorgtr](https://www.instagram.com/karakutuorgtr)
- [KarakutuOrgTr](https://www.facebook.com/KarakutuOrgTr)
- [karakutuorgtr](https://twitter.com/karakutuorgtr)

BELLEK ŞİŞLİ

Söğüt Gölgesinin Merakçısıyız

Bizler Şişli'de söğüt gölgesinin meraklıları olarak muktadirlerin kan denizi tarihinden azade sıradan insanın peşine düşen sivil tarihin zamane vakanüvisleriyiz. Rotamız geçmişten geleceğe değil, şimdiden geçmişe giderek âni ve geleceği daha farkında kılmaktır. Bunları yaparak mekâna aidiyet duygusunun gelişmesini murat ederiz. Mekâna aidiyet duygumuzun gelişmesiyle de her türlü hegomonik güce ve otoriteye karşı yerel savunmayı güçlendirmiş oluruz. Tüm bu çabamızı da olabildiğince kolektif, kamusal ve interaktif bir şekilde yürütmeye çalışırız. Kentin belleğinin çeşitli katmanlarla irdelenerek daha iyi anlaşabileceğini düşünürüz. Sokak satıcılarını, esnafları, dini mekânları, şehir efsanelerini, tarihi mekânları-olayları-şahsiyetleri, mimari özellikteki yapıları, sıradan insanları, hafıza mekânlarını, boşlukları, sokak hayvanlarını, delileri, tüm halkları... ayrı ayrı özgürce anlayıp ahenkli bir ormanı oluşturması olarak kavramaya çabalarız.

Ânın farkındalığını tarihin öznesi biliriz; İstanbul Radyo Evi, Şişli Etfal Hastanesi, Marmara Üniversitesi Nişantaşı Kampüsü, Bomonti Bira Fabrikası, Feriköy Su Kulesi... gibi kamusal alanların savunulması için mücadele ederiz. Bu kendi kendini hızla yok eden zamanı anlamsızlaştıran debdebe yaşamlara inat hafızanın ve kamusalın peşinde koşarız.

Baklahorani Karnavalı, Bir Zamanlar Nişantaşı Sergisi, Sözlü Tarih Röportajları, Kent Hikâyeleri Geceleri (Teneke Mahallesi, Teşvikiye Mahallesi, Nişantaşı Kız Lisesi...), Harita Tatavla, Şişli Gezmeleri'ni şimdilik yaptığımız ve yapacağımız işlerden bazıları olarak sayabiliriz.

19 Temmuz 2019 tarihinden bugüne Şişli'nin Söğüt Gölgesi Meraklıları olarak Bellek Şişli Kolektifi çalışmalarını sürdürmekteyiz.

- belleksisli
- belleksisli
- belleksisli
- belleksisli

23,5 HRANT DINK HAFIZA MEKÂNI

23,5 Hrant Dink Hafıza Mekânı, 23 Nisan 2019 tarihinde ön açılışını yaptıktan sonra 17 Haziran 2019'da Şişli'de bulunan Sebat Apartmanı'nda üç dilli olarak kapılarını ziyaretçilere açtı. 23,5: Hrant Dink'in hayatına, onun mücadelesine, Agos gazetesinin hikâyesine, 19 Ocak 2007'deki suikaste giden sürece ve cinayet sonrasında yaşananlara ışık tutarken aynı zamanda azınlık hakları, insan hakları ve demokratikleşme bağlamında yakın Türkiye tarihine de bir bakış fırsatı sunuyor.

23,5 Hrant Dink Hafıza Mekânı sergilemeleri ve ziyaretçi programlarının yanı sıra hafıza mekânları ve geçmişle yüzleşme odaklı atölyelere de ev sahipliği yaparak Hrant Dink'in hayallerini, değerlerini, mücadelesini ve sözlerini devam ettirmeyi amaçlıyor.

23,5 Hrant Dink Hafıza Mekânı ile ilgili detaylı bilgi almak isterseniz www.hrantdink.org/tr/hafiza-mekani adresini ziyaret edebilirsiniz.

Adres: Halaskargazi Caddesi, Sebat Apartmanı, No: 74/1, Osmanbey, 34371 Şişli - İstanbul

Telefon: +90 212 240 33 65

E-posta: yirmiucbucuk@hrantdink.org

Ziyaret Saatleri: Salı-Pazar 11:00-17:00

 hrantdink.org

 [yirmiucbucuk](https://www.facebook.com/yirmiucbucuk)

 [hrantdinksiteofmemory](https://www.instagram.com/hrantdinksiteofmemory)

 [yirmiucbucuk](https://twitter.com/yirmiucbucuk)

BİRZAMANLAR GALERİ / YAYINCILIK

B
GALERİ
BİRZAMANLAR

Şişli'de bulunan Birzamanlar Yayıncılık, Türkiye'nin geçmişindeki kültürel çeşitliliğe dair yayınlar yapıyor ve etkinlikler düzenliyor. Bu topraklarda yaşamış farklı etnik ve dini grupları bir zenginlik olarak görüyor ve tarihimizin bu yönünün bilinmesinin, daha iyi bir gelecek tasarlarmamıza yardımcı olacağı fikrinden yola çıkıyor. Araştırmaların görsel malzemenin tanıklığıyla okuyucuya ulaştırılması ya da geçmişimizdeki kültürel zenginliği ortaya koyan görsel malzemenin araştırmaya dayanan bir metin eşliğinde sunulması, Birzamanlar Yayıncılık'ın öne çıkan özelliklerinden.

Birzamanlar Yayıncılık kitap yayıncılığının ve dağıtımının yanı sıra aynı zamanda yurtiçinde ve yurtdışında sergiler, toplantılar ve sunumlar düzenleyerek misyonunu gerçekleştirme çabasında.

Birzamanlar Yayıncılık ile ilgili detaylı bilgi almak isterseniz
www.birzamanlaryayincilik.com adresini ziyaret edebilirsiniz.

Adres: Halaskargazi Mah., Vali Konağı Cad., Şafak Apt., No. 23, Kat: 6 Nişantaşı-Şişli / 34371 İstanbul
Telefon: +90 (212) 247 19 07
E-posta: info@birzamanlaryayincilik.com

 birzamanlaryayincilik.com

 [birzamanlaryay](https://www.facebook.com/birzamanlaryay)

 [birzamanlaryayincilik](https://www.instagram.com/birzamanlaryayincilik)

 [BZY_OCC](https://twitter.com/BZY_OCC)

Avrupa Birliği tarafından desteklenmiştir.

Bize Ulaşın

@KarakutuOrgTr

www.karakutu.org.tr

Adres

Nisbetiye Mahallesi, Gazi Gcnar Sokak, No:4, D:2, Beşiktaş, İstanbul

Telefon

0 (545) 949 90 95

